

DVI GENERACIJOS M S KRIKŠ IONIŠKOSIOS KULT ROS TARNYBOJE

NUO «T VYN S SARGO» STEIGIMO (1896)
IKI «NAUJOSIOS ROMUVOS» K RIMO (1931)

Sociologin studija

Pratartis

Atrodo, kad jau yra at j s laikas apžvelgti ir, jei galima, taip pat vertinti m s krikš ioniškoje kult roje išeit j keli nepriklausomyb s metu. Juk nereikia užmiršti, kad tautos gyvenimas n ra tik biologinis vyksmas, o pirmiausia žengimas jos dvasios užsibr žtuoju keliu. Bandysime t keli ia užškicuoti; o tai gal mums leis geriau suprasti dabart ir bent iš dalies atsp ti tolimesn jos krypt . Bet tokiam darbui reikia tinkamo atstumo nuo vyki . Šiandien gyvendami išeivijoje, tok atstum turime erdv s, iš dalies ir laiko atžvilgiu.

Nors dar tr ksta smulkesni nagrin jim , betgi su malonumu miausi šio darbo, kadangi pats iš jau žymi dal apžvelgiamo kelio ir asmeniškai pažinojau daugum lie iam asmen . Kad nenuslyčiau per daug subjektyvizm , su anketa kreipiausi didesn skai i , žinov . Atsakiusiems ia nuoširdžiai d koju. Kadangi tema lie ia eil dar ir gyv veik j , tad noriu pasteb ti, kad j veiklos ia nevertinu, o tik j charakterizuoju.

Temai apdirbti pasirinkau sociologin metod ; d l to duomenis patieksiu generacij ribose. Vadinasi, teologams bei filosofams, kurie, tur b t, pasinaudot kitu metodu, duonos neatimsiu.

Nepriklausomyb s laikais pasireišk dar ir tre ia karta; bet kadangi jos veikimas buvo pertrauktas pa iame viduryje ir paskui t siamas išeivijoje, verta j v liau aprašyti atskirai.

Galop pabr žtina, kad autorius ši studij telaiko bandymu, ir j , be abejon s, atitinkam sri i specialistai papildys savo medžiaga.

ŽODIS APIE GENERACIJAS

Galvodami apie koki nors raidą, mes dažnai turime prieš akis upelį, kuri lygiu ramumu praplaukia pro mus, kaip Nemunas pro Kauną. Šis palyginimas taikytinas visai tikslus, nes tokios vienodos tektoninės gamtoje nėra: ten daugybė bangų stumia vandenį pirmyn. Tad, kas nori suprasti antrąjį sruvenimą, tas turi susekti tektonines bangas.

Panašiai yra ir istorijoje, kur sociologinės bangos, generacijos, varo viską pirmyn. Pasirodo, kad žmonės, užgimę maždaug tame pačiame laikotarpyje, pasižymi vienoda dvasia, panašiu gyvenimo stiliumi. Tas juos skatina sueiti su lyt ir veikti kartu, kuo formuojasi ryškūs sociologiniai vienetai.

Nuo amžių yra žinoma, kad žmonės daug kuo skiriasi nuo to, kuris anam su laiku gali atrodyti visai svetimas. Tad generacija paprastai formuojasi kaip opozicija prieš senesnį kartą. Atskirais atvejais generacijų problema gali virsti generacijų kova.

Šis reiškinys yra amžinas, nes jo priežastis glūdi pačioje žmogaus prigimtyje. *T vaikai ir vaikai* — šis Turgenevo novelės pavadinimas yra tikras to fenomeno simbolis. Jis būtų galbūt galima rašyti ir apysakos tema *Motinos ir dukterys*, nes generacijos kiviškai jaudina ir šilumą, nors ne taip smarkiai; ji daugiau kankina uošvis ir marionetas santykiai. Generacijų konfliktas ir mūsų literaturoje buvo gvildenamas, kaip vaizdingai paliudija Juozo Grušo (43 metų) 1944 m. sukurtoji drama *T vas*.

Kartos amžius nesutampa su žmogaus amžiumi, kuris dabar mūsų zonoje siekia maždaug 70 metų.

Generacijai išsiryškinti reikia apie 30 metų, nes tiek maždaug reikia laiko, kol jaunieji subręsta ir sistiprina gyvenime. Tada jau pastebimo egiptiečiai, tvirtindami, jog viename šimtmečiuje telpa trys kartos. Jų pavyzdys sekdamas, Herodotas vienai kartai skyrė apie 35 metus.

Ir mes pastebime, kad jauniems reikia maždaug 30 metų, kol jiems pavyksta tvirtiau atsistoti ant kojų. Tuomet jiems dvasia brandi, ji profesinis pasiruošimas baigtas; beveik visi jau yra vedę ir augina vieną, kitą vaiką, kas jiems duoda naują sparną, kurie juos dar toliau nuneša nuo savo gimdytojų. Robespieras turėjo 30, Dantonas 31 metus, pradami didžiulį savo karjerą. Bismarckas viešumai veržėsi eidamas 32 metus, o Vilhelmas II turėjo 31, kai jis atsikratė savo kanclerio.

Kartais jaunieji, dėl ypatingų sąlygų, ir anksčiau prieina prie vairo, ypač ten, kur istorinė situacija šaukia darbą dinamiškesnes

j gas. Bet ir dabar jaun j tarpe pastebima biologin akceleracija juos anks iau stumia opozicij prieš vyresniusius ir j *establishment*, k itin akivaizdžiai rodo daugiur vykstan ios student riauš s.

Bet b na ir priešingai, ten, b tent, kur karai sunaikina žymi dal jaunuomen s, likimas senuosius ver ia pasilikti pareigose arba juos antru kart šaukia prie j . Taip, pavyzdžiui, atsitiko 75 metus einan iam Adenaueriui, kuriam buvo lemta užimti net kanclerio viet , o Amerikoje, už jus rimtam pavojui jaunoms J.A.V., buvo sumanyta v l pašaukti iš veikimo jau pasitraukus Washington (66 met).

Savo pozicijoje naujoji karta pasilieka vidutiniškai 30 met ir traukiasi (arba išstumiamą) iš viešo gyvenimo, sukakus jai apie 60 met . Vienok karai, revoliucijos, okupacijos, epidemijos, ekonomiški sutrikimai ar kitoki nenormalumai gali paspartinti arba sul tinti š ritm .

sigal jusiai kartai reikia maždaug 10 met , kol ji pasiekia savo veiklos pilno pasireiškimo, nes pasirodo, kad 10 met amžiaus žmogus yra k rybiškiausias. Vadinasi, jis savo veiklos zenit užkopia tokiame laike, kada pilnai subrendusi dvasia gali atsiremti dar stipr ir sveik k n . Dante buvo 37 met , kai tur jo b gti iš Florencijos, kuo prasid jo tikrai dantiška jo veikla. Tiek pat met buvo sukak ir Liuteriui, kada išleido reikšmingiausias savo traktatus. Pestalozziui buvo 41 metai, kada jis paskelb savo takingiausi veikal *Lienhardas ir Gertr da*. Lygiai tiek met tur jo Adenaueris, užimdamas Kölno miesto burmistro viet . Šv. Ignacas savo ordin k r , tur damas 43 metus amžiaus. Tiek met tur jo ir Washingtonas, kai per m vadovavim kovai prieš anglus. Tokiame pat amžiuje J. F. Kennedy tapo J.A.V. prezidentu. Toki pavyzdži yra begal s.

Savo aukštumoje naujoji generacija išsilaiko maždaug 10 met . Po to jos iniciatyva bei originalumas ima silpn ti, kuri vietoje sigali rutina. K rybiškumo išsekimas ver ia verstis kopijomis, kas jaunuosius dar labiau skatina veržtis prie vairo, kur apginti ir fiziškai silpst vyresnieji nebepaj gia.

Jaunoji karta, gaivalingai išstumdama sen j , jos atžvilgiu nebus objektyvi. D l to išstumtos generacijos vertinimo tegalima laukti tik iš tre ios kartos. Yra kaip šeimoje : an kas dažnai geriau sutaria su t vuku negu su t vu.

Kart pasikeitimas gali vykti be skaudesni sukr tim , net geruoju, jei jaunieji per daug nenutolsta nuo vyresni j ideal . Bet tai išimtis ; d l to šis pasikeitimas dažniausiai lydymas kov . Tai neišvengiamas reiškinys, nes vyresnieji, užimdami reikšmingas, garbingas bei pelningas vietas, nemaną j užleisti «geltonsnapiams ».

Taip yra ne nuo šios dienos. Antai, Sokratas apie 400 m. pr. Kr. šitaip atsiliep apie savo laik jaunim : Jis nepaiso autoriteto ir neturi pagarbos senimui, jis kalba prieš t vus ir priešinasi mokytojams. Dar 500 met prieš tai Hesiodas pasisak : M s tauta ateities netur s, jei ji pasikliaus tokiu lengvap dišku jaunimu — jis nepakeniamas. O viename prieš 3000 met rašytame dokumente iš Babilonijos skaitome : Jaunimas yra suged s iš pat pamat — jis piktas, bedieviškas, tingus. Toki apib dinim išgirsime ir ateityje, nes senimas ir jaunimas dažniausiai nenori ir negali vienas kito suprasti.

Vyresnieji skaudžiai atjau ia tok « ned kingum », tok « žiaur išst mim iš gyvenimo », kuris, tartum, yra lygus tam tikrai mir iai. Kadangi šis procesas yra nesulaikomas, paskutinius vyresni j darbus dažnai lydi nusiminimas, neretai pasitaiko nusižudym .

Betas atsitikimas, kad senos kartos atstovai jauniems padeda sitvirtinti ir juos net lydi naujame kelyje. Suprantama, kad tokiu « tarpgeneraciniu veik ju » tapti reikia ne prasto dvasios laisvumo ir sav s išsizižad jimo.

Pasteb tina, kad antros kartos ribose be toki pirmos kartos « liku i » dar telpa tre ios generacijos užuomazga. Iš to paaišk ja, kad generacija n ra monolitinis blokas. Bet visus elementus : savuosius, paveld tus bei rodan ius ateit , jungia vienas branduolys, duod s visai generacijai bendr charakter .

Šitas charakteris kei iasi. Viena generacija yra labiau ideologin , kita labiau praktiška ; viena apm stinga, kita techniška ; viena kul t rin , kita politin ; viena idiliška, kita kovinga ir t. t. Atrodo, kad kartos kei iasi kontrastiniu b du.

Kiekviena generacija turi savo skirtingo tipo vadus.

Reikšmingas yra ideologij formuluoj s m stytojas. Toks tautoje paprastai pirmas iškyla ypa ten, kur d l priespaudos, partinio teroro, okupacijos ar panaši nenormalum veikimas negali išsivystyti. Tokiose s lygose mintytojas iškelia žibint — Mazzini, Masarykas. Kartais jie kolektyvo pavidalu dominuoja savo ir (iš dalies) net sekan ias kartas — Pranc zijos enciklopedistai. D l teoretinio savo pob džio tokie ideologai pasiekia tik siaur intelektualin elit : bet j veikia giliai ir ilgai.

Po ideologo — vykdytojas, t. y. visi tie veik jai bei politikai, band sukelti s j džius bei suorganizuoti partijas. Tai praktiški savo id jinink sek jai: Cavour, Benešas, Adenaueris.

Iškilus vado tipas — poetas ir rašytojas. Kadangi jis uždega fantazij , jaudina šird , virpina siel , skatina vali , jis pasiekia kuone vis liaud . D l to jis dažnai tampa tautos dainium ir tuo pat žymiausiu kartos vienytoju bei formuotoju — Dante, Cervantes,

Schilleris, Mickevius, Petöfi, d'Annunzio, Maironis. Išskeltina, kad poetas paprastai labai drąsus ir dli to politini prieš dažnai persekiojamas (Tomas-Vaižgantas). Dli to ir emigrant tarpe j skaičius pernelyg didelis, k sakmiai patvirtina ir ši dien duomenys. Antai, 1965 m. 1,5 milijono latvi okupuotoje t vyne išleido 40 literat rini veikal , o vos 100.000 tremtini — 41. Panašiai yra su est ir lietuvi literat ra.

Nors žodis yra galingas rankis generacijos idealams skelbti, ir kiti menai gali panašiai veikti, ypa sielos gelmes siekianti muzika. Atsiminkime tik Chopino poveik lenkams, Verdi reikšm ital *Risorgimento* ir Smetanos bei Dvo áko paskat ek atgimimui.

Kai kada ir mokslo žmon s gali prisid ti prie tautos susicementavimo, ypa tokie, kurie savo pasaul ži ra veikia amžininkus — Feuerbachas, Darvinas, Häckelis, Einsteinas. Toki pavyzdži betgi nedaug, nes, beveik išimtinai susikoncentruodami savo šak , jie visuomeniniais reikalais (net savo tautos) mažai besidomi, vadovaudamiesi Archimedo š kiu : *Noli tangere circulos meos* ! Dli to daugumas j — priešingai poetams ir rašytojams — didel s moralin s dr sos nerodo ir dažnai be ypatingo s žin s graužimo tarnauja savo darb-daviams, kad ir diktatoriams ar savo tautos priešams. Göttingeno universiteto « Septynieji » su broliais Grimmais priešakyje, kurie XIX šimtme io viduryje protestavo prieš konstitucijos sulaužym iš savo karaliaus pus s, sudaro tikr išimt .

Suformuojant kart nepaprast tak turi charizmatin s asmenyb s, kurios kaip tikri šaukliai kreipiasi visuomen . Tai savo tautos likimo reg tojai, kurie, tartum, kv pti, toliau mato už kitus ir sugeba apreikšti tai, ko kiti nesugeba n suvokti. Toks šauklis yra, tarsi, aukštesn s j gos inspiruotas ir prabyla iš kitiems nepasiekiam aukštybi . Jo j ga galinga, nes jis kartais savo vizijomis veikia kelias kartas, tapdamas tuo tikru savo tautos vadu. Jis gali b ti jos palaima arba jos praž tis, ži rint ar jis etiškas, kaip, pavyzdžiui, Moz , Solovjovas, Schweitzeris, ar demoniškas, kaip Hitleris su Mus-soliniu.

ia sumin ti vado tipai, žinoma, n ra vieninteliai galimi, yra dar eil kit , kuri tarpe pastebime ir ekonomist . Sugeb dami išvesti savo kart iš skurdo, jie gali jai duoti ir savo charakter . Prisimintinas Ehrhardtas, vakar vokie i « gerb vio kartos » k r jas.

Kiekviena generacija turi savo pasisakymo b d ; ji kalba tarsi savo kalba. Tai nat ralu, nes nor dami skirtis nuo savo t v , jaunieji nori ir saviškai išsireikšti — taigi, pagal Mairon , *Užtrauksime nauj giesm , broliai*. Tai « giesmei » jie ne tik sukuria naujus žodžius, bet pakei ia ir sintaks bei išdirba savo stili . Lingvistai žino, kad žmogus

beveik per vis gyvenim naudojasi tuo žodynu, kur sudaro maždaug iki 25 savo amžiaus met . Kadangi naujoji karta ateina visuomen su « savo kalba », tai ši neišnyksta su j suk rusi karta, o iš dalies pereina sekan i , ypa žodynas. Ypatingais atvejais naujoji generacija iš t vyn s meil s gali iš svetimos kalbos gr žti v l savo tautos kalb . Taip, pavyzdžiui, padar flamai, atsisakydami nuo pranc z , suomia i nuo šved , baltgudžiai nuo lenk , ukrainie iai nuo rus , airiai nuo angl kalbos.

Naujoji karta ir savo išvaizda nori skirtis nuo senosios, nor dama tuo parodyti, kad dabar naujas žmogus kurs nauj pasaul . Tam tikslui jaunieji ir r dosi kitaip: medžiaga kitokia, spalva kitoniška, sukirpimas naujoviškas. Naujai madai pritaikinta ir nauja šukuosena. Pažym tina, kad šiais atvejais kei iasi net šiaip labai pastovi vyr mada, k šiandien parodo bytnik ir hipi apsir dymas.

Naujam pasirodymui pritaikoma ir naujas pasielgimas. Senus papro ius peikdami, jaunieji laikosi savo etiketo, nes bet kokia kaina reikia nustebinti, net nug sdinti senuosius — *il faut épater le bourgeois*. Tam šiandien gyvenama ir laisviau, ypa seksualiniai ; o s mo nei prapl sti nevengiama n drog .

Istorija parodo, kad tokie reiškiniai visada pasitaik . Naujuose laikuose po rokoko at jo *Sturm und Drang* generacija, po menueto — valsas, po peruko — Schillerio garbanos. V liau « sen j pasaul » stebino « Garibaldžio barzdos » ir Liszto ševeli ra. Ir j p domis v liau jo *Wandervögel* su egzistencialistais, šiandien juos atstovauja gamleriai. Taip bus ir ateityje.

Jaunieji, perimdami skeptr , yra sitikin , kad jie «amžinai» gyvens ir veiks, nes j galvoje netelpa mintis, kad tie, kurie dabar tebeguli lopšyje, iš j kada nors paverš valdži . Kiekviena karta gali save « amžinti » istorijoje, bet ši jai nepriklauso.

Naujos kartos darbai nevyksta be kli i . Pradžioje jai priešinasi senosios liku iai, jau nekalbant apie tradicij iš viso ; o v liausia po dviej dešimtme i jai dar oponuoja naujos generacijos pirm - nai. Be to, dar kenkia vairios d l pirmenyb s tarp sav s besirungian ios grup s. Ši trejopa opozicija ne tik skatina, bet ir silpnina nauj kart , kuri ilgainiui ištiks tas pats likimas, ruoštas kadaise seniems.

Gana tragiškas yra tas momentas, kada vyresnieji jau ia, kaip ima brašk ti j sostas. Juo grei iau jie savo pad t supras, juo lengviau jiems seksis garbingai iš jos išeiti. Bet jie dažnai negali apsiprasti su mintimi, kad j laikas jau pasibaig . Jie, priešingai, pabr ždami savo nuopelnus bei laukdami pad kos, bando išsilaikyti. Tatai vienok jiems nepavyksta, o tai tik suaštrina jaun j agresij prieš savo

situacijos nesuvokiančius, dažnai sentimentaliai įgindančius senuosius.

Tok atkakl savo pozicij gynim galima suprasti, nes kas lengva širdimi užleis kitiems sunkiai užkariautas savo vietas ! Atsiveikimasis nuo tam tikro gyvenimo seniesiems dažnai lygus atsiveikimui nuo gyvenimo iš viso.

Idealios kartos nėra. Kiekviena savaip bando apsireikšti pagal savo prigimt, kuri niekad nėra tobula, ir pasinaudodama talentais, kurie tik retkarais yra genialūs. Dėl to vienos generacijos dievinimas yra lygiai taip klaidingas kaip jos niekinimas. Savo paskirt geriausiai vykdo tokia karta, kuri supranta savo pareig ir ją atlieka švariomis rankomis. Bet kadangi žmogus nevisuomet vadovaujasi idealais, o dažnai yra visoki yd užvaldomas, tai jo kaip ir jo kartos vaizdas šešeli aptamsinamas. Dėl to taut gyvenime labai retai pasitaiko taip vadinami « aukso amžiai ».

Sunku vertinti kartas, kadangi kiekvienas istorikas yra linkęs jas vertinti pagal savo generacijos idealus bei kriterijus. Mažiausia objektyvi yra sekanti karta. Norint bent apytikriai suprasti vienos generacijos reikšmę bei vertę, istorikui svarbu išsinti iš savo kartos kailio, užmiršti, kiek tai galima, savo laiko dvasią. Tada pasitaiko retai, nes tam reikia beslyginės tiesos meilės bei neeilinio altruizmo. Bet net ir istorikui, pasižyminčiam šiais privalumais, sunku pasiekti pilnos tiesos, nes jam ir prie geriausių nepavyks surinkti vis tam reikalingo duomenų ir be to niekada negalės pilnai išsiskirti iš savo kartos rėmimo. Kas jau pajęgt rašyti istoriją aprašomosios kartos plunksna ? Nors atsakymas šį klausimą mus nelabai džiugina, mes vis dėlto turime stengtis kiek galint arčiau prieiti prie istorinės tikrovės. *Ultra posse nemo tenetur.*

Pirmoji karta

ATSIPLAŠIMAS NUO RYT

Nuo « Tvyne s Sargo » kėrimo (1896) iki pirmo « Draugijos » susėjimo (1915)

Pritaikindami aukščiau šķicuotį sociologinį metodą, turime vis pirmą pabręžti, kad tai, kęia vadiname pirmąją generaciją, žinoma, nėra pirmą tik šios apžvalgos ribose, nes ji tetėsia ankstyvesni kart darbus. Kadangi žymėj dalis plaukia tiesiog iš 1875 m. mirusio vysk. Valančiaus darbuotės, jo vardas bus tie vartai, pro kuriuos žengsime savo sritį. Jis yra tikras šios generacijos tėvas ; dėl to Bysas savo *Atsiminimuose* teisingai galjo tvirtinti: « Ne katalikiš-

kosios Lietuvos, bet visos mūsų tautos patriarchas buvo ir yra vysk. Valan ius »¹.

Iš jo gyvenimo datitin iškeltini 1864 m., kuriais jis caro valdžios buvo perkeltas iš Varnių Kaun. Norėdami tuo po 1863 m. sukilimo vyskupą nubausti, rusai iš tikro lietuvybei bei katalikybei padarė tikrą patarnavimą, nes Kaune jis turėjo didesnę galimybę. Gerai žinodamas, kad tai, ką darei kitur rankomis, pats esi padaręs, jis išauklėjo visus talkininkus. Šis taip su kmingai inspiravo kunigus ir švietė liaudį, kad kuomet visi vėl lesni veikėjai tapo jo dvasinio testamento vykdytojais. Metai prieš vyskupo mirtį Kauno gubernatorius raportavo savo vyresnybei: « Valan ius nebeturi pirmąsio autoriteto ir tokos »². Iš paviršiaus taip galėjo atrodyti, kadangi pataikaujamas savo viršinininkams valdininkas tematiką nykstant senelį, bet nepastebėjo vyskupo pasitęsęs klos, žemėje laukiantis savo pavasario.

Be kitų pavasarį išpranašavusi, šia temin šime ligi šiol galėma per mažai vertinti kunigą Gimžauską, kuris sutvirtino tiltą tarp savo vyskupo ir mūsų pirmos kartos. Silvestras Gimžauskas itin reikšmingas savo, dešimt metų po Valan ius mirties, Krokuvoje išleisti veikalui *Priešaušris*, apie kurį ir jo autoriai (tuomet 31 metų) yra pasisakę šitaip: « Šis *Priešaušris* buvo vakarietiškas katalikų orientacijos afrontas prieš rytietines — rusiškojo nihilizmo apraiškas, Jono Šliūpo atneštas, *Aušron*. Gimžauskas, pats aušrininkas, savo veikalą lyje cituoja vokiečių ir prancūzų autorius ir brandžiai atakuoja ateistines pažiūras. Jo tezis: Mokslas nepaneigia religijos ir neraklietis socialinei pažangai »³. Kad jo meniška širdis mūsų Vakarų pulsą matyti tarp kito iš to, kad lietuvių kalbą vertė Haydn'o oratorijai apie *Pasaulio tvirtinimą* ir Mozarto *Te Deum*.

Kad šios pirmos kartos suformavimas negalėjo vykti be raklietis, yra aišku kaip ant delno. Jos daugiausia buvo statomos svetimųjų, rusų ir lenkų. Bet neturėjo priešėn iš savo konservatorių pusės — iš bajorijos bei lenkiškos orientacijos dvasiškių. Gimžausko biografija skaudžiai atvaizduoja šią kovą už prigimtas savo teises, nes garbės kanauninkas, vos 53 metus eidamas, mirė altarietu. Bet ar mokinys gali turėti geriau už mokytoją? Valan ius, rengdamasis vyskupus (49 metų), savo pavardą turėjo moduluoti Volonievskiu, o, Gim-

¹ Z. Ivinskis, *Vysk. Petras Pranciškus Blyšys*, ir. Aidai, 1952 m. 1 nr., 1 psl.

² A. Alėkna, *Žemaičiai Vyskupas Motiejus Valan ius*, Kaunas 1923, 271 psl.; J. Brazaitis, *Vysk. M. Valan ius, ir. Lietuvių Enciklopedija*, 32 (1965), 523-527 psl.

³ Asmenišką pranešimą šios studijos autoriui.

žauskui dar gyvam esant, kapelionas Dambrauskas-Jakštas (29 met) buvo net ištremtas iš Lietuvos.

Svarbiausi bruož tos generacijos, kuri ved Gimžausko bei jo vienmin i veikla, nustat istorin situacija : Gynimasis nuo rus (daugiausia politiniu bei religiniu požvilgiu) ir nuo lenk (labiau kult riniu ir kalbos atžvilgiu). Be to teko dar apsiginti nuo daugelio saviški , juk «reikia atsiminti, — primena Ivinskis, — kad tai buvo pozityvizmo žyd jimo laikai. Liberalai ir socialistai užpuldin jo Bažny i ir dvasininkus. Kabinosi prie dogm ir Bažny ios istorijos»⁴. Tad nesunku suprasti, kad beveik visas šis laikotarpis tur jo defen-syvin , apologetin charakter .

Betgi vienu tik gynimusi negalima buvo pasitenkinti, reik jo ir išryškinti tautin bei katalikišk savo veid . Beik jo pad ti tokius pamatus, ant kuri sekan ioji karta gal t tvirtai atsistoti. Tas spaudos draudimo laikais buvo sunku ; reik jo tiesiog neeilinio pasi-šventimo. Turime tad reikal su atsipl š li , ledlauži karta, kurios geriausias j gas prarijo id jinis ir net fizinis apsigynimas.

Suprantama, kad tokiaime stovyje ne tik politinio žanro publicistai, bet ir literatai dangst si atbaidan io charakterio slapyvard mis: Pe kauskait save vadino *Šatrijos Ragana*, Ivanauskait -Pšibiliaus-kien — *Lazdyn Pel da* ir t. t.

Pirmosios generacijos branduol sudar apie 30 veik j , kuri tarpe užtinkame tik kelius pasaulie ius ir tik vien viešai žymiau pasireiškian i moter . Ši visiška kunigijos persvara tiksliau at-vaizduoja an dien visuomenin bei luomin pad t .

Paktas, kad viešumoje tepastebime tik vien moter (Pe kauskait), nereiškia, kad ji viena b t veikusi. Taip manyti b t optin klaida, nes anais patriarchaliniais laikais moteris daugiausiai pasi-reišk šeimoje (ar vienuolyne), kur jos vaidmuo buvo žymus. Petro Rimšos (26 met) plastika *Vargo Mokykla*, pirm kart išstatyta 1907 m. Vilniuje, tam yra tikras simbolis. Neužmirštinis knygne-šiams pad jusios «davatk l s» ir kaimo moter l s, kurios ne tik religiniais, bet ir tautiniais motyvais neš iš Pr sijos bei platino kontrabandinius raštus. Prisiminkime tik Agot Zigmantait (1855-po 1937), tretinink iš Pūnsko, užsitarnavusi «Suvalk krašto knygneši motinos» vard .

Beveik visi šios generacijos atstovai gim tarp 1860 ir 1880 met , t. y. spaudos draudimo laikais, kurie, — kaip ir juose vykusios Kraži skerdyn s, — giliai sir ž j širdis. Daugumas j pasireišk

⁴ Z. Ivinskis, *Vysk. Petras Pranciškus B ys, žr. Aidai* 1952 m. 1 nr., 3 psl.

dar prieš XIX šimtmeio gal, stodami darb v liausiai *T v m s Sargo* pasirodymo metu (1896). Savo veikim jie t s iki pirmojo pasaulinio karo. Gal dami darbuotis vos apie 20 met , jie negal jo išsemti prastos kartos normos.

Kokia etnografin grup vyravo šios kartos susidaryme ? Š klausim statome su pagrindu, nes aplamai tauta nepasireiškia kaip visuma, o dažniausiai tik vairiomis savo dalimis, gentimis. Žymu, kad nuo pat vysk. Merkelio Giedrai io (apie 1536-1609) gady n s iki XIX šimtme io pabaigos pirmenyb priklauso žemai iams. «Šventoji Žemaitija, — taip pabr žia Yla, pats b damas aukštaitis, — buvo šviesiausia bei atspariausia svetimoms takoms Lietuvos dalis, kuri šimtmeiais puoseljo abu pradu, lietuvišk ir krikšionišk , taip s kmingai, kad net Kudirka tur jo prisipažinti, jog katalikyb ir lie tuvyb pasidar nebeatskiriamos »⁵. Bet faktas, kad Gimžauskas ir Jakštas su Tumu buvo aukštai iai, rodo, kad tam šimtmeiui dar nepasibaigus, kitos etnin s grup s per m iniciatyv , kuri n n didesn je dalyje atiteko s duviams.

Suvalkie iai anks iau už kitus buvo nusikrat baudžiavos, anks iau ir buvo išsiskirst viens džius. Jie tur jo ir pažangesn Napoleono kodeks , buvo veikiami kaimynin s Vokietijos, kuri juos Bismarcko ir jo p dini laikais nuteik prieš rusus. Visa tai pad jo s duviams grei iau prakusti. Religin j dvasia buvo taking vienuolyn ugdoma. Tur dami Marijampol je ir Suvalkuose gimnazijas su savo kalba, jie ir gausiau leido savo vaikus mokslus. Ir tose mokyklose jie tur jo savo patriot — Petras Kriau i nas nebuvo vienintelis, tik žinomiausias, ia tikra dirva veik jams išaugti. Ir išaugo — J. Matulaitis, P. B ys, M. Gustaitis, J. Totoraitis, J. Laukaitis, A. Grigaitis, kurie pasidarbavo t v žem je (arba bent Europoje), ir J. Kuras, A. Staniukynas, A. Milukas, K. Urbonavi ius-Kmitas, J. Žilius-Jonila, kurie, veikdami J.A.V., žymiai suvalkietišškai nuteik tenykšt bažnytini bei visuomenin gyvenim . Pabr žtina dar, kad vienas reikšmingiausias šios kartos darbas, Švento Rašto vertimas, buvo atliktas aukštai io (Skvirecko).

Charakteringa, kad ši generacija, giliai nek sdama tos valstyb s, kurios pavaldine ji buvo, savo politiniu bei kult riniu idealu pasirinko Rusijos priešingyb — laisv j Šveicarij , ypa jos Friburgo kanton su jo katalikiškuoju universitetu, 1889 m. Georg s Pythono (33 met) kurtu. D l to ten jau po dešimties met daugiausia iš Sein diecezijos kil kunigai steig savo student draugij , kurios pavadi-

⁵ Asmeniškias pranešimas autoriui.

nimas (*R ta*) gerai atvaizduoja šios kartos studentijos romantišk nuotaik . D l to 1902 m. iš Amerikos Šveicarij persik l , kun. Miluko (31 met) patariama, Kazimiera Kaupait (22 met), kur ji Ingenbohle susipažino su naujo tipo moter vienuolynu. D l to 1907 m. Friburg atvyko Pe kauskait (29 met), siekdama ten dar pagilinti Zūriche pas Förster (36 met) prad tas pedagogikos studijas. Kadangi ten galima buvo, — katalikiškai kantonu valdžiai padedant, — pasisl pti nuo rus ocrankos, Jurgis Matulaitis (40 met) 1911 m. iš Petrapilio perk l ten slapt savo atnaujinto marijon ordino novicijat . Siekdamas steigti ir atitinkam moter vienuolyn , jis lygiu laiku iš Lietuvos parsikviet ir pora kandida i . Bet pirmasis pasaulinis karas šio plano vykdym laikinai sutrukd .

Nors karo viesulas 1914 m. vasar ir išblašk *R tos* narius, ir tuo baig si pirmosios m s kartos mokslinimas Friburge, tas pats karas kitais metais atp t jau naujos generacijos jaunuoli , kurie šalia savo studij r pinosi ir Lietuvos valstyb s atstatymu. Tai akcentuodama naujoji karta 1915 m. ruden *R t* perkrikštijo *Lithuania*.

Nors tie vienai generacijai skirti 30, 35 metai nesudaro ilgo tarpo, šis vis d lto nebuvo toks trumpas, kad jame neb t gal j susiformuoti bent pora period . Tuos puslaikius sprendžiamai suformavo Tumas ir Jakštas, prie kuri dar prisijung abu tarpus it koks dvasios vadas lyd j s B ys.

Paži r jus t trijul , tuoj krinta ak žemas j gis. Ar tai grynas supuolimas ar tam tikro d snio išdava? Kas gilinasi istorij , tas pastebi, kad veik j fiziški ypatumai, ypa gis, savotiškai atsiliepia žmogaus psichik . Maža giai stipriai atjau ia š savo fizin «tr kum », nes patenka pavoj kit , atseit «normali j », b ti nustumti arba nepasteb ti. tai reaguodami, maža giai stengiasi savo «nepriteklius» kompensuoti sav s paaukštinimu. Vieni tai daro išviršin mis priemomis, kiti j sublimuoja nepaprastais darbais. Pastarieji susikoncentruoja savo gabumus, kuriais veikia ir savo aplink . Laim , jei maža gi prigimtis pozityvi, nes tuomet jie dvasiniai praauga «normaliuosius ». Priešingai b na su tokiais, kurie prasikiša savo neigiamyb mis. Bendroji istorija žino ir vien ir kit . J netenka min ti, nes užtenka mums sav j .

Šioje pirmoje kartoje persveria teigiamo charakterio maža giai, kuri prototipas ir buvo sumin toji trijul .

«T vyn s Sargo» (Tumo) pusl aikis (1896-1904)

O dabar dirstel kime pirm šios kartos puslaik , kuris beveik sutampa su *T vyn s Sargo* gyvavimu, nes t siasi nuo 1896 iki 1904 met , kas mums leidžia t laikotarp krikštyti to laikraš io vardu.

Jam tikt ir T u m o vardas, nes jis (27 met) tam organui dav pavadinim ir vis laik j redagavo.

T vyn s Sargas neatsirado kaip iš kelmo išspirtas, o tur jo pirmat tak : dvisavaitin *Žemai i ir Lietuvos Apžvalga* . Ja daugiausia r pinosi kun. Pakalniškis, kuris j nuo 1889 iki 1896 met leido Tilž je. Nors oficialiai j redagavo tik nuo 1893 iki 1896 m., jis (23 met) iš pat pradži su *Apžvalga* surišo savo likim , duodamas jai ir savo charakter . Prisiminkime, kad tuomet reik jo gintis nuo rus *obrusiteli* ir nuo savo, — ypa *Varpu* skambinan i — laisvamani . Šioje dviguboje kovoje jis nieko nevyniojo «boveln », bet «na alnykams, inauninkams ir cicilikams» smog tiesiai ir dažnai taip šiurkš iai, kad net saviesiems buvo gaila užpult j , ypa varpinink . Nors kaimie iams ir patiko tokia vaizdi ir tiesmuka kalba, tiražas neviršijo 1.000 egzempliori . Gal jam pa iam nebuvo jauku d l tokio prisitaikymo prie liaudies skonio, nes pasirašydavo vis jaukiaais ir mažybiniais slapyvardžiais : D de Atanazu, Jurgiu Šermun liu, Petru Zuikiu, Mike Katin liu. Vienok tas nesuminkštino opozicijos, — pirmoje eil je jaun j kunig , — kuri vardu ir B ys (24 met) su Tumu (27 met) visaip band sušvelninti visai ned išk D d s Atanazo (30 met) ton . Tam nepasisekus, Suvalkijos bei Aukštaitijos vikarai sukilo prieš atkakl j žemait , kurdami *T vyn s Sarg* , kuris, Tumo smagios ir lanks ios plunksnos redaguojamas, bemantant nutild *Apžvalga* .

Laikydamasis š kio «Myl k Diev už vis labiau, o t vyn už save daugiau », Tumo laikraštis, aukštesn *Apžvalgos* pakopa, tur jo nepaprast reikšm religiniam bei tautiniam sis moninimui. B damas tolerantiškas savo brolio-lietuvio atžvilgiu, Tumas id jiniu, ypa tautiniu požvilgiu nebuvo atlaidus, ko pasekm je jis savo dvasin s valdžios buvo keliamas iš vietos viet . Nors ši priverstin žurnalistin odis ja nuo Mos džio iki Vilniaus ir atgal Laižuv , su ekspedicijomis Ryg , Petrapil , Stockholm ir Amerik jam brangiai atsi jo, ji vis d lto jo idealams iš jo naud ; nes visur pas damas j s kl , šis impulsyvus, po greitai nunešamas kunig lis žmones stipriai išjudino : sulenk jusius ragino gr žti prie savo lietuvišk šaltini , sustingusius kalbino mesti savo nerangum , savyje užsidariusius skatino pralaužti savo egoistin kiaut . Rezultatas, anot Pauliukonio, buvo : « *T vyn s Sargas* sugriov katalikyb s ir lenkyb s tapatyb s mit , ir Bažny ia, apvalyta nuo lenkiškumo, pamažu tapo tvirta lietuvyb s atrama »⁶. Išleisdamas kas m nuo po

⁶ Pr. Pauliukonis, *T vyn s Sargas*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, 31 (1964), 121 psl.

vien numer, kurio tiražas pastoviai siek 2.000 egzempliori, Tumas išvar gili publicistin vag.

Politinis jo kelias j ved krikš ioniškosios demokratijos link, kurios program jis kartu su Matulai iu, Maironiu, Paltaroku, Šulte ir dar kitais band pritaikyti bebundan ios Lietuvos s lygoms. D l to jis aistringai dom josi žmogumi, stengdamasis jam sudaryti toki Lietuv, kurioje lietuvis gal t ir lietuviškai alsuoti. Šiuo keliu žengdamas, jis pabr ždavo, kad pragiedruliai negali b ti tik knygos antrašt, o tikras sielos nušvitimas. Tam nusiteikimui skleisti jis ne tik žodžiu užkalbindavo d des ir d dienes, o juos prabildavo ir savo plunksna. J ja jis sukurdamo ne veikal, o vaizd vaizdelius, kuriuos it karolius suvarstydamo ant žiban io šni relio. Kadangi jo plunksna buvo greita rašyti, bet l ta taisyti, ji klasiškum paliko akademikams. D l to jis dideliu entuziazmu sutikdamo naujus « plunksno ius», kuri žymi dalis išsimiklino jo laikraš io skiltyse, kuo jiems mielai palengvino keli lietuvišk Parnas. J. Matulaitis nepataik pro šal taip j charakterizuodamas: « Tai gabus rašytojas, skais iai grynos sielos žmogus, karštai myl s savo t vyn, gal per daug pasidav s tautiškumo srovei»⁷. Ši j ilgainiui atitolins nuo krikš ioni demokrat ir nuneš tautinink kaimynyst.

« Draugijos » (Jakšto) pusl aikis (1907-1915)

Po *T vyn s Sargo* seka *Draugijos* pusl aikis. Taigi, po gazetos liaudžiai, dabar eina žurnalas katalik inteligentams, po sangviniško publicisto Tumo dabar pasireiškia kritiškias ideologas Jakštas, po agitatoriaus — profesorius. Tumui pasaul ži ra buvo, kaip dar eilei kit aukštai i, širdis, Dambrauskui-Jakštui gi nugarkaulis.

Po *T vyn s Sargo* — *Draugija*, tai nuosekli brendimo išdava, nes dabar at jo laikas kasti gilesnius šulinius ir iškilo reikalas k rybiškiau užsimoti. O tam uždaviniui geriau tiko buv s Petrapilio Dvasin s Akademijos docentas, negu akademinis moksl neragav s emocingas Napali gimin s kurstytojas. Tai sakmiai patvirtino 1907 metais, jau savo žem je, Kaune, kurtasis m nesinis literat ros, mokslo ir politikos žurnalas ir dvasiniai ne tik subrend s, bet tiesiog sucementuotas jo (47 met) redaktorius.

«plunksnagraužio» k d Jakštas pateko tarp kitko d l vieno jo tr kum — d l nesugeb jimo viešumoje sklandžiai kalb ti. D l to, priešingai žodžiais taip mikliam Tumui, jis tur jo pasitenkinti

⁷ J. Vaišnora, M.I.C., *Arkivysk. J. Matulevi iaus Vilniaus Golgota*, žr. *Aidai*, 1952 m. 6 nr., 262 psl.

plunksna, kuri j prirakino prie rašomojo stalo. Tumo visur buvo pilna, o Jakšt temat keturios jo darbo kabineto sienos. Be plunksnos jis ir tikro prieteliaus netur jo. Iš šio tr kumo padarydamas doryb , šis proto asketas iš savo kameros taip budriai apžvelg visus krašto reiškinius bei leidinius ir dar tokia erudicija paskatino Tumo jam paruoštus kunigus bei šviesuolius pasaulie ius, kad jis kuone vien vienas formavo katalikišk to puslaikio veid .

Žurnalas, kurio išeidavo po 1.000 egzempliori , greitai sigijo tok vard , kad pasidar garb b ti jo bendradarbiu ; net Voldemaras teik si patalkininkauti. Suburdamas eil daug žadan i mokslo j g , Dambrauskas paruoš b simam Lietuvos universitetui, ypatingai jo Teologijos-Filosofijos fakultetui, žymi dal profes ros, kurioje vien iš jo paties kartos užtinkame B , esn , Mairon , Maliausk , Paltarok , Šaul , Skvireck . Nenuostabu tad, kad šis fakultetas (bent pradžioje) pasirinko *Draugij* savo organu. D l to Yla teisingai apie redaktori gal jo sakyti: « Tai vienintel asmenyb , kuri anais laikais galima išskirti ir k rybiniu vaisingumu, ir visuotiniais nuopelnais krikš ioniškai m s kult rai»⁸. Net s duvietis (A. Vai iulaitis) turi pripažinti: « Jis stambiausias Lietuvos ideologas prieš pirm j pasaulin kar »⁹.

Kas *Draugijoje* daugiausia klebonij bei miest inteligentams tebuvo prieinama, tai liaudyje nuostabiai uoliai platino kun. Balvo i u s . Tumo paskatintas ir Jakšto, tikro jo dvasios t vo, inspiruotas, jis tokia me amžiuje (56 met), kada kiti savo plunksnai jau duoda ramyb , jos tik grieb si, idant ir j ja šviest savo tautie ius. Kauno kurijos palaikom lenkuojan i apstumdomas, jis, Aukštaitijos užkampius nugr stas, raš daugiausia kompiliaciniu b du traktatus bei veikalus, arba tokius vert net iš vairi kalb . Ir negana to : daugum j ir išspausdino savo pinigais. Jautrus viskam, kas gal jo šviesti savo brolius-kaimie ius, jis su entuziazmu sveikino spaudos gr žinim : «Širdis ko neplyšo man iš džiaugsmo »¹⁰, raš jis (62 met) Jakštui, kuriuo taip ištikimai sek , kad j beveik galima laikyti m s «provincijos Jakštu ».

Ir jis, žinoma, yra apologetas, sieki s apsaugoti ganomuosius nuo visokeriop sužalojim . Tam jis (63 met), Duset altaristas, sulietuvino M. Moravskio *Vakarus prie Lemano ežero* ir riški filia-

⁸ Asmeniškias pranešimas autoriui.

⁹ Asmeniškias pranešimas autoriui.

¹⁰ Al . Dambrauskas-Jakšt as, *Kun. Jonas Balvo ius-Gerutis*, ir. *Užges Žiburiai*, Kaunas 1930, 72 psl.

listo pareigose (66 met), Weisso knyg *Moteryst ir Šeimyna*, statydamas tuo sau ir skaitytojams aukštus reikalavimus. Bet nepaisant to fakto, kad pažengusio amžiaus ir savo vyresnyb s prieš plaukus šukuojamas kunigas iš tolim Vakar savo menk pastog Aukštaitijos miškuose kviet tokias dvasios garsenybes, jis, « litvomanu » apšauktas, savo vyskupo nebuvo vertinamas. Tik 1914 m., Kareviui prad jus valdyti diecezij , jis (73 met), jau prie mirties slenksio stov damas, buvo pakeltas garb s kanauninkus. 1915 m. mirusiam savo kaimiškam *alter ego* Jakštas *Draugijoje* skyr š šilt žod : « Jis ne tik pagarbos, bet ir meil s vertas. Man rodos, neapsiriksiu pasak s, kad ir Lietuva nepasiliks jam skolinga »¹¹.

Šis pak limas žaibo blykstel jimu parod , kad su Karevi iu m siverž naujas elementas Žemai i vyskupijos kurij prie Rotuš s aikšt s Kaune, b tent «litvomanai», «mužikai». Tiesa, jau Valan ius prie j priklaus ; bet b dinga, kad jis Wolonczeivskio vardu, t. y. lenkiškai bajorizuotas, tur jo kandidatuoti vyskupas. Bet Karevi ius savo pavard s iškraipyti jau nebetur jo, nes savo užnugaryje jaut jau tvirtas, *Apžvalgos* ir *T vyn s Sargo* išaukl tas kunig eiles. Jomis remdamasis, jis (53 met) tuoj po 1914 m. geguž s m nes Petrapilyje vykusios konsekracijos, nelaukdamas ingresso savo katedr Kaune ir neatsiklausdamas savo kapitulos, mai pak l prelatas Mairon (52 met), Jakšt (54 met) ir Janušev i (48 met), o kanauninkus Olšausk (47 met), aiškius ir iš dalies net kovingus «litvomanus », kuo savo vyskupyst s priešakyje pilietino savo kartos lietuvyb . Atitinkamai šiam «pasmarkavimui» jis per ingres savo katedr tikin iuosius kreip si, — anot K. Šaulio, buvusio Cirtauto sekretoriaus, — «žemaitiškai aukštaitiška kalba. Lenkiškai n žodžio »¹². Pasekm tokia: lenkuojan i atstovai neat jo vaišes naujo ganytojo pasveikinti ir, be to, j skund Romai, kur tur jo teisintis Pijui X. Bet jis ir toliau žemaitišku užsispyrimu var savo lietuvinimo akcij . « Mes jaunieji, — taip pasisako Mykolas Vaitkus, — džiaug m s jo radikalumu, jo patriotizmu. Dabar, atrod mums, gal sime išsijuos pasidarbuoti ne vien Bažny ios, o ir T vyn s labui»¹³. Karevi iaus t vas, kininkas, kadaise buvo pad j s t lam kunigui M. Valan iui rinkti medžiag jo rašomai Žemai i vyskupijos istorijai, o dabar jo s nus pats parašys vien reikšmingiausi tos istorijos puslapi .

¹¹ Ten pat, 90 psl.

¹² M. Vaitkus, *Arkivyskupas Pranciškus Karevi ius*, ir. *Aidai*, 1958 m. 7 nr., 290 psl.

¹³ Ten pat, 291 psl.

Tumas su Jakštu, kiekvienas j , tur jo savo puslaik ; kartu tur jo ir savo palydov — vien ir t pat B , kuris anuos, it koks tiltas, jung . Anam jis (24 met) 1896 m. pad jo kurti *T vynn s Sarg .*, o šio *Draugijoje* jis (43 met) bendradarbiavo iki pirmo to žurnalo sustojimo 1915 m. Bu prie abiej prigretino (be jo fizin s konstitucijos) apologetinis jo charakteris, nes dar savo jaunyst je jis buvo « pasišov s b ti Kristaus Bažny ios apologetas Lietuvoje »¹⁴.

Šiuo atžvilgiu išeities taškas B iui (26 met) buvo dar Petrapilio Dvasin je Akademijoje parašyta studija apie popieži Honorij I. Mokslui pagilinti, 1899 m. jis (27 met) nuvyko Fri-burg , kur didysis Weissas tapo ir jo švyturiu. Apgyn s pas j istoriš-kai apologetin disertacij apie Šv. Stanislov , troško b ti «lietuvi Weissu ». Tokiu jis tam tikra prasme ir pasidar , nes be atvangos raš vien po kito traktatus, kuriuos v liau (1929-1932 ; 1957-1960) sujungs trij tom veikal *Katalik tikyba pagal apaštal sud jim* .

Savo tautie i apologetu B ys pasidar , nepaisydamas daugyb s eit pareig ir to fakto, kad apie 40 savo gyvenimo met praleido svetur. Bet ar jis darbavosi Romoje ar Amerikoje, vis gavai sp d , kad šis mažutis vienuolis su dideliu savo autoritetu yra ia pat Lietu-voje. Neži rint savo mokslingumo, jis niekad neišpuik jo, ir d l to iškritikuotas (58 met), sakysime Karevi iaus (69 met), jis nesupyko, nors zanavykiškas savo vert s pajautimas jam tuo atžvilgiu kai kada ir statydavo kli i . Joms nugal ti jis pasirinko b dingus slapyvar-džius — Bernys, Pulvis, — ir savo *Atsiminimuose* kukliai pažymi: « tarptautin katalik apologetikos moksl nieko nesu d j s »¹⁵. Nors tai ir gali b ti teisinga, vis d lto galima pritarti Ivinskio ver-tinimui: « Jis buvo uolus Kristaus kareivis, didysis Jo mokslo skydas lietuvi tautoje »¹⁶.

B io vardas neišvengiamai primena kit — Matulai io vard , nes nuo t laik , kada juodu 1907 m. Petrapilyje susitiko kaip Dvasin s Akademijos profesoriai, beveik vienme iai (Matulaitis 36, B ys 35 met), tapo dvasios broliai — m s religinio gyvenimo *Castor et Pollux*. Nepaisant gi bendros savo krypties, juodu (pagal savo prigimt) ir žymiai skyr si. Matulaitis buvo religini bei kult -rini žygi strategas, o B ys jo štabo viršininkas ir adjutantas kartu.

B damas savo giu žymiai aukštesnis už Bu , ir prabildamas tvirtu, bet maloniū balsu, Matulaiti tave tuoj pagaus ir neju iomis

¹⁴ Z. Ivinskis, *Vysk. Petras Pranciškus B ys*, žr. *Aidai*, 1952 m. 1 nr., 1 psl.

¹⁵ Ten pat, 17 psl.

¹⁶ Ten pat

palenks savo planams — tai vadas iš Dievo malon s. Nors ir jis (30-31 met) Friburge pas Weiss studijavo apologetik , ta iau dar prieš tai (28 met) Petrapilyje buvo paraš s darb *De iure belli et pace aeterna*, parodydamas tuo savo polink kovos vedim ir amžinos taikos siekim . Bet tam reik jo armijos, kuri paruošti jis jaut si pašauktas. Tuo tikslu jis dar Petrapilyje suspiet studentus, Varšuvoje darbininkus, Friburge jaunos marijonus, Marijampol je (be savo ordino broli) dar Vargdieni seseles, Vilniuje sutaik nuolat rietenas kelian ius tikin iuosius. Kur jis veik , ten formavosi eil s.

Po Vilniaus kankinyst s (47-54 met) jis (55 met) Romoje paruoš pirm j Lietuvos bažnytin s provincijos projekt ir Kaune pad jo j kurti. Tuo jo « dvasios kariai » gavo vadus (vyskupus) ir už m pozicijas jau savame «kovos lauke » ties iš rus besiskverbian iu ateistiniu komunizmu. Paskui «Dievo strategas » met si Amerik , kur aplankydamas 90 lietuvišk parapij , steng si jas tiek religiškai, tiek tautiškai sutvirtinti ir tuo jas apsaugoti nuo ištirpimo anglosaks tirpinimo katile. Sugr ž s Lietuv , padr sino po kairi j ir paskui po liberal valdžia patekusius tikin iuosius. Ta iau jam jau nebeteko j dvasiniai rikiuoti, nes mirtis 1927 m. pradžioje at m iš m s dvasios stratego (56 met) maršalo lazdel .

Tik dabar platesnei visuomenei paaišk jo, kad did jos religin vad jau nuo pat jaunyst s dien (11 met) buvo sl gusi kaul džiova ir tai, b tent, taip smarkiai, kad gydytojai jau buvo pasiruoš jam nupiauti vien koj , kad jam Friburge (29 met) buvo padaryta skausminga operacija ir kad iki grabo lentos j lyd jo mirties šeš lis ir nenumaldomi skausmai. Per 45 metus ligos kamuojamas, jis anksiau ir giliau už tuos, kurie buvo sveiki kaip ridikai, subrendo dvasiniai, d l to vis savo misij suprato ir j vykd *sub specie aeternitatis*. Matulaitis yra m s kardinolas be purpuro, m s šventasis be alto-riaus.

Nors šiame laikotarpyje pasireiškusi veik j daugumas buvo kil iš Suvalkijos krašto, tauta savo dainiaus susilauk iš žemai i . Tokiu šioje generacijoje (ir ne vien joje) buvo M a i r o n i s , kuriuo « Šventoji Žemaitija » poetiškai apvainikavo savo keli šimtme i veikl . Bet trimitininkas nuo Dubysos krant trimitavo ne tik atsi-gr ž s atgal, o tautinio pavasario balsu (33 met) šauk si jaun j lietuvi , kuri poetine aruodu tapo 1907 m. (autoriui esant 46 met) išleistoji *Jaunoji Lietuva*. Aišku, kad po tokio galingo šauksmo nebeužtvenksi up s b gimo !

Sociologiniu atžvilgiu domu, kad Maironis (29 met) pirm savo knyg išleido *Zanavykovardu*. Ar jis, taip darydamas, nor jo pasi-

naudoti aukšta tuomet s duvie i reputacija, ar tuo žemaitis, dar spaudos draudimo laikais (1891), tik nor jo suklaidinti rus šnipus!

Gustait galima b t vadinti jaunesniu Maironio broliu. Bent toje poezijos dalyje, kur vyrauja patriotinis bei visuomeninis temos. Kiek jos buvo artimos jautriai jo širdžiai bei romantiškoms jo pažiroms matyti iš to, kad jis rašant prieaugl skatino savo talent pašv sti Dievui ir Bažnyiai, tautai ir t vynei. Bet jo neb ta kurs-tan io šauklio, jis buvo menininkas, velk s žod dailius r bus. Neveltui jis (34 met) savo Friburge apgint disertacij pašvent Micke-vi iaus *Krymo sonetams* ir neveltui vert Baudelair . Kuone visa savo lyrika jis ved nemaža artizmo pomaironinius laikus. Kiek jam r pi grynai grožinis elementas matyti iš jo (53 met) sustatyto stilistikos vadov lio. Estetini bruož iškimu jis gerokai perženg savo kartos ribas ir parod keli , kur v liau, jau tikru meistriškumu, suks Putinas. Gustaitis — maironiškumo saul leidis ir putiniškumo saul tekis.

Romantiškas susižav jimas ženklina ir Pe kauskait s darbuot , nes ji siek atsipl štį nuo svetimos jos dvasiai aplinkos. Šis išvidinis išsivadavimas pasireišk anksti, dar jos gud bei žemai i ba-jor kilm s lenkiškai kalban ioje šeimoje. Višinskio patriotini jausm uždegta, ji lietuvi kalbai ne tik dav pirmenyb , bet per j dar ženg ir literat r , prie kurios puosel jimo ji toliau reikšmingai prisid s. Tikin ia širdimi ji nor jo persunkti krikš ioniška dvasia literat r . Jai paaukojo ji ir šiltus savo jausmus, tur tus laisvesni paži r « broleliui-dobil liui» (Višinskiui), kuris, lyg atsid kodamas savo literat rinei globotinei, j vadindavo « sesute-lelij le ». Supran-tama, kad ir Tumas, vis naujus talentus medžiodamas, greit j atrado ir daugiau nebepaleido.

Bet kupina idealistin s dvasios, siekian ios tobulinti žmog , o ypatingai jaun j lietuvaite , Pe kauskait neužsidar estetiniam susižav jimui kažkokioje gintarin je pilyje, o savo plunksn paskyr aukl jimui. Kad ši dar tobuliau gal t tarnauti jos troškimams, ji susirado anuomet gars j pedagog Forster , pas kur ji (27 met) 1905 m. išvyko Zürich . Tauri jo asmenyb j taip giliai veik , kad ilgainiui ji tapo «lietuviškuoju Försteriu ». Pagilinsi dar jo evangeliškos dvasios etik katalik Friburge, ji 1907 m. gr žo Lietuvon, kur tuojuo, spalio m nes , Kaune dalyvavo pirmajame lietuvi moter suvažiavime. Nugal dama savo drovum , jame net skait paskait . Tem pasirinko : *Moters garb ir jos gynimas*. Tai temai ji surado daug medžiagos. Tur dama prieš akis seksualin margai i išnaudoji-

m daugelyje dvar bei kaime moteriai daromas skriaudas, ji beld vyr s žin , reikalaujama pagarbos mergait s nekaltybei, žmonos orumui ir motinos misijai. Nor dama visus uždegti moraliniu taurumu, ji aukštai vertino sav s išsižad jim bei nugal jim . Nesitenkindama tik žodžiais, ji (31 met) pri m Gustai io (41 met) pakvietim atvykti Marijampol ir b ti jo vedamos *Žiburio* progimnazijos mokytoja bei bendrabu io ved ja.

ia ji buvo savo vietoje, nes tiek pamokose, tiek pasikalb jimuose ji švelniu tvirtumu ragino siekti aukštesni vertybi . Tai skatinti jai nebuvo sunku, nes širdyje išsaugojo gyv pavyzd , savo motin , kuri Tumo žodžiais buvo « beveik šventa, kantryb s ir išsižad jimo idealas »¹⁷. Tai senojo dvaro Mamat .

Nesunku pasteb ti, kad Pe kauskait geriau pažinojo savo lyt ir d l to j labiau vertino už vyrisk j . Su ši ja artimesni ryši ji netur jo, nes nepasižym dama fiziniu grožiu, aplink save nesuk r erotin s tampos ir d l to, likdama neištek jusi, ne ženg t palaiming sfer , kurioje dvi sielos žavisi viena laime. Jai atrod , kad dar n ra vyro, kuris gal t prilygti Mamatei ir kad j dar reikia išsiaukl ti. Tai ji, Forsterio paveikta, literat riškai ir dar Šveicarijoje, kur išaugo jos (28 met) *Vincas Stonis*. Nor dama j iš knygos perkelti gyvenim , ji v liau Židikuose pri m augintin , kuriam Kauno universiteto Filosofijos skyriuje leido eiti mokslus. Kaip ji džiaug si, kai jis Marijampol je prad jo aukl ti gimnazistus, nes n nai šalia Pe kauskait s atsistojo ir « Pe kauskas ». Vienok greita A. Kasakausko mirtis išblašk ir ši jos svajon .

Nešališkai vertinant jos paži ras, reikia statyti klausim , ar ji — gal d l jos menko fizinio patrauklumo — ly i santykius kai kada nebus nor jusi pagr sti negyvenimišku spiritualizmu ? Žymu taip pat, kad kai kurioms jos tezi nesvetimas ir feminizmas.

Šalia garsesni plunksn , paunksn je, darbavosi dar viena — Skvirecko . Nors jis kilimu aukštaitis (iš Panev žio apskrities), jis savo poelgiu mažai tebuvo panašus savo gent , nes buvo atsiskyr lis, savyje užsidar s. M. Keinys, jo kaimynas iš Utenos apskrities, pasakojo, kad Skvireckas su savo broliais eidamas bažny i , jiems liep s eiti užpakalyje, nes ir neišvengiamame b ryje nor jo b ti vienas. Jis d l to ir draug kaip ir netur jo. Ir tap s kunigu, jis nepriart jo prie žmoni . Savo 86 metus trukusiame gyvenime para

¹⁷ J. Brazait is, *Marija Pe kauskait* , ir. *Lietuvi Enciklopedija*, 22 (1960), 236 psl.

pijoje (vikaru) jis tesidarbavo vos 75 dienas. Jis vis laik praleido prie rašomojo stalo, kurijos pareig no k d je ar profesoriaus katedroje.

Nors jis savo kurialines pareigas ir sunkiausiose aplinkyb se jo s žiningai, vienok ne sigijo visuotinio pasitik jimo. Pavyzdžiui, 1913 m., kada Kaunui reik jo naujo ganytojo, jis (41 met), nepaisant Girtauto (72 met) rekomendacijos, kuriam jis buvo dedikav s pirm savo Švento Rašto vertimo tom , Romos nebuvo paskirtas. O po šešeri met , kada vysk. Karevi ius (58 met) buvo reikalingas pagalbininko, ši vieta buvo pasi lyta kitam, ir tik šiam atsisakius, ta garb atiteko Skvireckui (47 met). Artimieji jau seniai žinojo, kad jo neabejotini gabumai jam skyr kitok darb — Švento Kašto vertim .

Kad tai milžiniškas užsimojimas, matyti iš to, kad lietuviai nuo pat krikšto iki XX amžiaus pradžios pilno Švento Rašto savo kalboje netur jo. Tokiam vertimui atlikti reik jo ne tik gerai valdyti savo, tuomet dar visai nenusistov jusi (mokslin) kalb , o dar puikiai mok ti lotyn , graik ir hebraj kalbas. Bet neži rint ši sunkum , Skvireckas (27 met) 1900 m. tap s Švento Rašto profesorium Žemai i Kunig Seminarijoje Kaune, m si šio darbo ir var j be atvangos, neži rint kar , revoliucij , evakuacij bei ištr mimo, per 58 metus. Šis vertimas buvo vienintelis tikras jo r pestis gulant ir keliant. J prad jo caristin je Rusijoje, j t s nepriklausomoje Lietuvoje, j baig Austrijoje. Retas pasišventimo, ištes jimo, atklaklumo pavyzdys.

Bet tai, k laim jo šis monumentalus darbas, nustoyo kiti jo darbai. Tuo gal mažiau gal jo sk stis Kauno kurija, bet juo labiau pasigedo vado visuomen . Skvireckas visuomen s nem go, nes ji tik k sinosi jo brang laik , kur išimtinai paskyr didžiai savo misijai. Bet to nepaisant, jis nesiryžo pasitraukti iš kurialinio darbo. Gal iš s žiningumo ? O gal iš ambicijos, kuri ir jam nebuvo svetima ? Galimas daiktas, kad jis nebuvo užmirš s an dviej « užgavim », kuriuos n nai siek išlyginti tvirtu išsilaikymu savo vietoje.

Ko Skvireckui tr ko, to su kaupu tur jo Paltarokas. Šis gim , beveik simbolis, 1875 m., t. y. tais pa iais, kuriais mir Valan ius. Jis t mielai primindavo savo sve iams, nes iš to supuolimo jis sau padar sipareigojim . Ir tikrai, ar jis netapo «XX-to šimtme io Valan ium » ?

Jis anksti susek palaimingas iš Vakar ateinan ias sroves, ypatingai socialines. D l to ir greitai susižav jo vysk. W. E. Ketteleriu (1818-1877), kuris vokie iuose gr m si už teisingesn socialin tvark , nebijodamas tam tikslui išeiti net prieš « geležin kancler » Bismark . Dar klierikas b damas, Paltarokas suprato sekuliarin Leono XIII

enciklik reikšm . Ypatingai giliai galv jam strigo 1891 m. išleistas raštas *Rerum novarum*, kuriuo katalikai gavo tvirt ginkl prieš Markso ir Engelso *Komunistin Manifest* . Tai buvo gil s išgyvenimai, kurie j apsprend iki grabo lentos. To pas koje jis, profesoriaudamas Kauno Seminarijoje, skelb krikš ioniškos demokratijos moksl , kuriuo persunkti ir visi jo pamokslai, vadov liai, pamokos, prakalbos, jo studijos ir straipsniai. Rezultat šio daugiausia receptyvinio darbo Paltarokas (39 met) suved *Socialin klausim* , veikal , kur be abejo pats Valan ius b t raš s, jei b t sulauk s Leono XIII.

Negana žodžiu bei raštu platinti id jas, reikia jas organizacij bei mokykl pagalba ir k nyti. T padar taip s kmingai, kad Karevi ius, dideliai patenkintas tokia veikla, 1921 m. š valan išk apaštal (46 met) paskyr visos vyskupijos socialin s darbuot s ved ju. Paltarokas jau tuomet tiek dvasia, tiek k nu buvo sp dinga, magiška asmenyb , tikras ganytojas, kuriam dar tr ko tik vyskupijos.

Kaip kiekviena karta, taip ir ši steng si «prat sti save», t. y. užsitikrinti ateit , formuodama pagal savo model ir sekan i generacij . Tam tikslui b relis kunig , j tarpe J. Žilius (37 met) ir A. Kaupas (37 met), dar 1900 m. J. A. Valstyb se buvo steig s *Motin / s* draugij , kurios uždavinys (tarp kitko) buvo «gaivinti tautos supratim per moksl » ir «remti medžiagiškai besimokan i jaunuomen » . Pažym tina, kad dar iš steig j kartos t ja parama gal jo naudotis kunigai: Matulaitis, Gustaitis ir Totoratis, visi trys s duvie iai, ir Pe kauskait , o iš kitos kartos : Dovydaitis (Maskvoje) ir Šalkauskis su Mykolai iu-Putinu (Friburge). Nebuvo aplenkti n menininkai, nes muzikas St. Šimkus ir tapytojas A. Varnas buvo *Motin / s* sremiami.

Šios amerikietiškos *Motin / s* modeliu ir vardu 1907 m. toks pat fondas kunig Dambrausko-Jakšto (46 met), Olšauskio (40 met) ir Šaulio (35 met) buvo kurtas ir Lietuvoje, kur sekretoriaus pareigas jo Paltarokas (32 met). B dinga, kad v liau Jakštas (54 met) Šalkauskiui (29 met) išr pino stipendij iš užj rio, nors jo matematiškai griežtas m stymas nesižav jo jauno prašytojo solovjoviškais pol kiais. Tai parodo, kad per jimas antr kart vyko ne prastai taikingai.

Neatsiliko nei privat s šelp jai. Antai, tas pats Jakštas mokslus leido apie dešimt savo gimini , kuri vien Rusij ištremtasis (30 met), atsikviet pas save net Ustiužn . O Pe kauskait pati gyvendama (pas kun. Bukant) po svetima pastoge, šelp , kaip jau mat me, jaunikait , kuris tur jo tapti « antros kartos Vincu Stoniu ».

Pirmoji karta, išpildžiusi savo pareigą antrosios atžvilgiu, jos lauk šviesia viltimi.

Antroji Karta

POS KIS VAKARUS

Nuo Voronežo s j džio (1917) iki «Naujosios Romuvos» steigimo (1931)

Laisv atkovojus ir valstyb atk rus, dabar svarbu vis nauj buit pripildyti intensyviai pulsuojan iu gyvenimu. Krikšioniška visuomen , krikšioniška valstyb su krikšioniška kult ra — štai vyriausias šios generacijos tikslas. Vadinasi, apsigynus bei atsipl šus nuo Ryt , n nai svarbu dvasine krikšionišk Vakar pagalba saviškai sikurti ir naujoje pastog je k rybiškai užsimoti.

Kadangi naujoji karta paioje pradžioje paprastai dar n ra pakankamai susicementavusi, ji dar mielai naudojasi, — kad ir nematomai, — t v pagalba, ypatingai jei abi generacijas riša panaši ideologija. D l to jaunieji ir š kart remiasi savo Jakštais, Tumais, Maironiais, Matulaisiais, Buiais, Paltarokais, Pe kauskait mis ir dar kitais, nuo kuri su laiku betgi atsitolina. Bet kadangi bendra kova už nepriklausomyb abi kartas buvo suplakusi vien vienet , šis procesas vyko tik l tai.

Kiek *Motín l s* ir gimining fond pastangos buvo s kmingos, liudija naujos kartos elitinio branduolio padid jimas iki daugiau 50 asmen . Reikšminga, kad j tarpe užtinkame apie 30 pasaulie i , n nai tapusi dvasiškiams tikrais partneriais. Ši matematiška pusiausvyra leido pilniau apimti gyvenim . Prie to žymiai prisid jo ir moterys, nes Pe kauskait s (ir prel. Januševiaus bei kit) s kla buvo prigijusi.

Moter taka savo generacij dažniausia yra tyli, bet patvari, ir d l to s kminga, ypatingai ta, kuri plaukia iš vienuolyn . Tai žinodamas, Matulaitis (47 met), savo dar 1912 m. Friburge prad t , bet pirmo pasaulinio karo sutrukdyt darb , po šešeri met t s Lietuvoje, kur vysk. A. Karosas 1918 m. spalio 15 d. patvirtino jo kurt Nekaltai Prad tosios Šveniausios Mergel s Marijos Seser Kongregacij , kurios nar s trumpai buvo vadinamos Vargdieni Seserimis. Jos buvo tikras tos kongregacijos k r jo atvaizdas, nes nebuvo individualistin s užsidar l s, bet artimo meil s paskatintos «praktiškos Mortos», kuri svarbiausia maldaknyg buvo naudingi, išganingi darbai. Žem s kio ir kitos mokyklos, vaik darželiai,

studij namai, bendrabuviai, ir pinimasis labdarybe, menu ir net technika charakterizuoja t seser plaiašak darbuot. Ypa uoliai jos pasidarbavo spaudos srityje, kur jau iamai padjo sigaliti « penktajai pasaulio galybei». Tam tikslui jos iš Vokietijos atsigabeno modernišką mašiną, kuriomis apie 1937 metus spausdino 20.000 egzempliori m nesinio žurnalo *Moteris*, 15.000 tiražu O. Labanauskaitės redaguojamo pavasarininkio organo *Liepsnos* ir 3.000 egzempliori Dovydaio kurto ateitinink m s žurnalo *Naujoji Vaidilutė*. Vargdieni sesel s tikrai atitiko savo pašaukim .

Tame darbe Matulai io Sesel s 1920 metais susilauk paramos iš Kazimierie i . Tai buvo 1902-1905 m. Ingenbohle pas Šveicarijos Kryžietes išaukl tos sesel s, kurios kunigams A. Milukui ir A. Staniukynui globojant, nuo 1905 m. darbuosi Amerikoje ir dabar, motinos Kazimieros Kaupait s (40 met) vadovaujamos, leido šaknis ir nepriklausomoje Lietuvoje. Tai, berods, pirmas kartas, kad stipri m s kolonija Jungtin se Amerikos Valstyb se, — dukt svetur (bet dar nesvetima), kult ros srityje atsidojo motinai. Pakviet jas vysk. Pr. Karevi ius (57), kuris pavesdamas joms Pažaislio vienuolyno r mus, dav centr , iš kurio m s Kazimieriet s išvyst pla i veikl . Bene svarbiausias j r pestis buvo išaukl jimas naujos mergai i kartos. Šiuo atžvilgiu j Kaune *Saul s* r muose laikoma gimnazija buvo tikra pažiba, nes ji atitrauk savo mokines nuo egoistini palinkim , ir jose sustiprino visuomenin idealizm bei socialin sipareigojim .

Bdinga (ir visai suprantama), kad anuose audringuose laikuose moterys mielai naudojosi vyr parama : antai, Kubilinskait (28 met) kan. Januševiaus (43 met), kuris buvo berods tikras, bet slaptas pirmojo Lietuvos Moter suvažiavimo (1907) organizatorius ; kun. Krupaviaus (35 met) pagalba naudojosi Galdikien (29 met) bei Gvildien (33 met). D l to vienas steb tojas humoristiškai išsireišk : katalik s tuomet dainavo savo pasižym jusi vyr balsais.

Šis linksmas žodis negalib ti taikomas Dr. B a k š y t e i - K a r v e l i e n e i, kuri gimtu jai savarankiškumu pasuko labiau lytin s emancipacijos kryptimi. (Gal d l to *Lietuvi Enciklopedija* j mini po mergautine jos pavarde). sitikinusi, kad moteris n r a kokia prastesn vyro kopija, o lygiateis jo partner , — iš ko ji padar beveik feministines išvadas, — ji neš realistiškesni ton romantiškesn Pe kauskait s melodij , nors reikia ir šioje vietoje pabr žti, kad ir ši, likusi neištek jusi, tur jo savotišk rezerv vyro atžvilgiu. Bakšyt tur jo koving broli kunig Juoz (1884-1925),

kur per pirmą kartą vokiečiai buvo kalinti Vilniuje ir kur, atrodo lenkai, dėl jo ryši su mums veikėjais sostinėje, iš pasalnušov (40 metų). Panašiu pasiryžimu pasižymėjo ir jo sesuo Veronika. Ši baigusi lietuvių gimnaziją Voroneže, studijavo pedagogiką ir gretimus mokslus Mūnsterio, Mūncheno ir Karaliaučiaus universitetuose, kur stipriai buvo paveikta Vakarų feministinio sąjūdžio. Po to ji 1927 m. (29 metų) pionieriška dvasia sijungė Lietuvių Katalikių Moterų Draugijos veiklai. Jos iniciatyva buvo kurta eilė sekcijų: Mergaitės, Globos, Motinos ir Vaiko, kininkai ir kitos, kuriomis ji Vakarų modelių siekė išauklėti savo vertingą žinainį ir nuo vyro mažiau priklausomą lietuvių. Visi šie darbuotojai turėjo apvainikuoti jos išplaukiančią Katalikių Socialinę Mokyklą. Ši prieš pat antrąjį pasaulinį karą buvo atidaryta Vilniuje, kur, dr. Onai Norušytei (34 metų) vadovaujant ir Vargdieniai Seselių padedant, darbas viltingai užsimezgė.

Kadangi daugelis dar patriarchališkai nusiteikusi vyrų Karvelienės — iš dalies sufražetiškai nuspalvintuose — užsimojimuose žinainio modernistiškai pasikėsinimui tradicines savo teises, kurias bandydavo apginti tam tikromis citatomis iš Šv. Pauliaus laiško, tai užsimezgė savotiška, tiesa, gana nuosaiki «lygių kova». Pati L. K. Moterų Draugija, Galdikienės, Gvildienės, Ladygienės ir kitą vedama, stengėsi pamažu atsitolinti nuo blankstiančių tradicijų, kas joms seimuose statyti keliu bent iš dalies pavyko.

Ir antroji karta susidėjo iš dviejų pusgeneracijų. Vyresnieji yra gimę tarp 1880 ir 1890 metų, o jaunesnieji sekančiame dešimtmetyje. Visai tad natūralu, kad anieji visuomenėje ir anksčiau pasirodė — Kubilinskaitė, J. Vailokaitis, Kuraitis, Keinys, Krupavičius, Dovydaitis, Gvildienė, Draugelis, Bistras, Galdikienė ir kiti, kuriems kiekviliu pagal pasiskubinto generacijos jūmorai — Pakštas, Putinas, Karvelis, Bakšyt-Karvelienė, D. Jasaitis, Leimonas ir jį amžininkai.

Šios laiko atžvilgiu skirtingos pusgeneracijos turėjo ir kiek skirtingus uždavinius. Pirmai teko pastatyti namus, t. y. atstatyti valstybę, aptvarkyti visuomeninį gyvenimą, nustatyti socialinius santykius pagal seną išmintį *primum vivere*. Antroji jau galėjo pasiūlyti kitai medaliui pusei — *deinde philosophari*, vadinas, galėjo daugiau rasti kultūrai platesnį šio žodžio prasme. Uždaviniai eilėlogiška, nuosekli. Tiesioginiai realizatoriai yra Krupavičius ir Šalkauskis, anas pasireiškė pirmame, šitas — antrame puslaikyje.

Bet pirmiausia ir lygiagrečiai reikėjo visoms epochoms pripildyti tokia dvasia, kuri galėtų tapti visų šių užsimojimų siela. Ir šiam

uždaviniui ši karta tur jo savo vadov bei varikl — Dovyda it . Šis v l savo sumanymams k nyti tur jo savo pagalbininkus — ateitininkus, o šie v l kaime tur jo savo pad j jus — pavasarininkus. « Galvoju, — taip pasisak Yla, — kad krikš ioniškos kult ros pos kiui gal jo tur ti jo 1911 m. pirmame *Ateities* numeryje išspausdintas straipsnis *Trys pamatiniai klausimai*. Šis taiklus pi vis per teologij , filosofij ir gamtos mokslus, atsir mus Vakar mokslinius laim jimus, atpalaidavo nemaž dal šviesuoli nuo 50 met atsilikusio rytietiško, mokslinio galvojimo. Tuo Lietuva buvo pastatyta vakarin s kult ros pažangos b giu. Tai buvo ne tik *Magna Charta* ateitininkams, bet ir visiems Lietuvos inteligentams, taip pat ir kunigams »¹⁸.

Nepasitenkindamas tokia žodine deklaracija, Dovydaitis pats m j vykdyti jaun j pagalba. Kad jie pilnai sis monint , jis pristeig tiek žurnal , kad tuo net tarptautin je publicistikoje tapo tikra retenybe — *rara avis*.

Faktas, kad jis savo leidinius daugiausia pripildydavo vertimais iš svetim , pirmoje eil je vokišk šaltini , paliudija, kad ir antroji karta m go pasiturtinti Vakaruose, kuri atkrikš ionintu mokslu ji taip susižav jo, kad net identifikavosi su juo. Neveltui tad Dovydaitis stojo vokie i katalik mokslo draugij *Görres-Gesellschaft*. Jis net nor jo nuvykti vien jos Studij Savai i . Bet klaidžiame Berlyne nebesusigaud s, gr žo namon. Nors jis savo versmi tiesioginiai taip ir nemat , jis ir toliau prisunk j id jomis savo kempin , kuria dar uoliau tryn nukrikš ionint moksl nuo Lietuvos lent .

Užsimodamas enciklopediniu mastu, Dovydaitis ne visur paj g kasti giliai, d l ko ir j iš dalies ištiko Jakšto likimas. «Jis, — anot Ylos, — operavo pla ia ir dažniausia ne sava. medžiaga ; kirto iš jos gabalus ir ritino tiesiai spaustuv s volus »¹⁹. Vienok nepaisant savo pavojingo platumo, jis daugel m s jaun j , pirmas tre ios generacijos kregždes, taip gausiai apr pino moksline medžiaga, kad jiems lengva buvo orientuotis. Jie nebepaklys Berlyne. Be to, jis paskaitomis bei rašiniiais, kuri tarpe vyravo vertimai ir santraukos, to mokslo davinius neš ir gimnazijas, net kaim , tuo raštu ir žodžiu t sdamas 1915 m. mirusio Balvo iaus ir dar ankstyvesni šviet j darb .

Trankymasis po provincij — po gimnazijas bei parapij sales (ar zakristijas) ir « pamokslavimas » šventoriuose kitai « kny g pelei »

¹⁸ Asmeniškias pranešimas autoriui.

¹⁹ St. Yla, *Lietuvi Katalik Mokslo Akademija. Bendras žvilgsnis j praeit keli* , žr. *L.K.M. Akademijos Suvažiavimo Darbai*, V (1964), 24 psl.

b t buv s tikras vargas. Bet ne jam, nes tai laik b tinu apaštalamu liaudies tarpe, iš kurios buvo kil s, — t vas tetur jo šešis hektarus žem s, — ir nuo kurios jis ir profesoriaus katedroje nesiskyr . D l to ir liko, — kaip jis pats save vadino, — «sakuotnugariu ». Kaip toks jis ir naudojosi tarp mišk užaugusi kaimie i žodynu, elg si ir miestie i draugijoje kaip jie, kas kartais keistai kontrastavo su tauriu jo b du. Jis niekad nesvyravo, d l to nei režimo padiktuotas kalinimas (46 met), nei (laikinas) atleidimas iš universiteto (50 met) negal jo išgundyti jo iš pasirinkto kelio, kuriuo jis band moksle prasiveržti prie tiesos, o visuomen je prie teisyb s.

M. Krupavi iaus pusl aikis (1917-1926)

Pirmasis šios kartos dešimtme iui (1917-1926) charakter dav Mykolas Krupavi ius. Pasižym j s dar Lietuvoje intervencijomis skriaudžiam j naudai, pirm žymi prog pritaikyti savo neeilinius visuomeninius gabumus jis (32 met) gavo 1917 m. Voroneže, kur evakuot lietuvi gimnazist tarpe jo kapeliono pareigas. Caristin s Rusijos sugriuvimas visiems laisve užsidegusiems teik tikr vilt . Reik jo tik vado, kuris šiam užsidegusiam jaunimui rodyt keli ir lavint j politiškai. Tokiu švyturiu jam, ypa iai ateitininkams, buvo Krupavi ius. Šie, aukl jami tokio sugestyvaus dvasininko, savyje apjungian io kunig lio žavum ir liaudies trib no hipnotiškum , išsivyst elit , kuris neužilgo sprendžiamai prisid s prie Lietuvos atstatymo. « M giamiausia kun. Krupavi iaus tema buvo nepriklausomos Lietuvos žavinga ir patraukli vizija» — pažymi Bernardas Žukauskas savo atsiminimuose ²⁰. Jis « buvo tas akstinas, kuris neleido mums rank nuleisti ir sutinkam kli i nusig sti » ²¹.

Jo reikšm dar padidino ta aplinkyb , kad jis gal jo pasitik ti tuo savo kadru, susikristalizavusiu iš 400 Voroneže susispietusi ateitinink . «Ir tada kai nustojome savo tarpe Krupavi iaus, nenusimin m ir darb toliau t s me, nors aplinkui bolševik buvo liejamas kraujas »²². T jaun , entuziastišk sek j s rašas yra svarus, nes jame, pavyzdžiui, fig ruoja E. Draugelis (29 met), Bistras (27), V. Endziulaitis (24), Gruodis (21 met , v liau j zuitas), Turauskas (21), Karvelis (20), B. Žukauskas (20), D. Jasaitis (19), Matulionis (19), Pakuckas (19), Mal nas (17 met). «Mergait s neapsileido vyrams, — dar priduria Žukauskas. — Kai kurios j parod pasi-

²⁰ B. Žukauskas, *Pirmojo pasaulinio karo tremtyje*, Chicago 1961, 163 psl.

²¹ Ten pat, 133 psl.

²² Ten pat.

g r tinos dr sos »²³. Iš j itin išsiskyr Vera Bakšyt (20 met , v liau Karvelien). B dinga jai, kad ji pasipriešindavo kai kada po paskait ruošiamiems, Krupavi iaus toleruojamiems, šokiams. Šalia jos prasikišo ir Vinc Jonuškait (15 met , daininink). Vis senioras buvo sumanusis teisininkas Tum nas (37 met), kuris ta iau d l iškalbos stokos viešai mažiau gal jo pasireikšti.

Šitaip išsiaukl t visuomenin s akcijos štab Krupavi ius v liau dar papild kit kolonij j gomis iš Petrapilio, Maskvos, Minsko, Tambovo, net iš Kaukazo ir Sibiro : « Jaunos sielos, karštos širdys ... [Tas jaunimas] jo t vyn s laisvinimo keliu nieko nepaisydamas »²⁴. Žukauskas neperd jo.

Šitokio kadro remiamas, Krupavi ius v liau t vyn je dr siai gal jo atsistoti priešakyje krikš ioni demokrat , kuri dvasios t vas buvo Leonas XIII, nes jo socialin s enciklikos spaudos draudimo laikais slaptai apkeliavo seminarijas bei eil klebonij . Šis popiežius budresniems katalikams tiek buvo brangus, kad jie 1892 m. atsisak toliau bendradarbiauti *Varpe*. Kudirkai jame užpuolus anas enciklikas. Iš ši j B ys (32 met), Jakštas (41 met) ir Maironis (42 met) 1904 m. buvo sustat lietuviams reikaling socialin program , kuri Krupavi ius, 1918 m. sugr ž s Vilni (32 met), galutinai paruoš politin s akcijos reikalams. Valstyb s konstitucija su žem s reforma yra tik žymesni iš t statym , kuri krikšto t vas yra anas popiežius. Nor dami dar labiau pilietinti jo id jas Lietuvoje, krikš ionys demokratai 1922 m. Kaune k r «Leono XIII Fond ». Šis tarp kitko sigijo namus su spaustuve ir nuo 1923 iki 1936 met leido dienrašt *Ryt* , kuris 1927 m. tur jo per 8.000 m j .

1926 m. perversmas mai nutrauk vieš Krupavi iaus veikl politikoje. Šis nutildymas iš nedemokratiško režimo pus s buvo tikras sm gis katalik visuomeninei akcijai, kuri buvo paremta pažangesne socialine samprata ir gilesne kult rine mintimi. Tas sm gis kartu buvo taikomas ir bendram krikš ioniškos demokratijos s j džiu Europoje, nes Krupavi ius nebuvo koks vienišas partizanas, o tikras brolis italui Don Sturzo, pranc zui Mare Sangnier, vokieiui (Kolno miesto burmistrui) Adenauer, Austrijos prelatui ir ministeriui Seipel.

Šis nutildymas buvo nuostolis ir Krupavi iui pa iam, nes jis buvo kaip tik pasiek s tuos 40-sius metus, kurie, kaip jau gird jome, yra patys brandžiausi žmogaus gyvenime. Žinoma, jo išaukl tos j gos neišsisklaid , tik ieškojo nauj pasireiškimo galimybi . Žymi

²³ Ten pat, 61 psl.

²⁴ Ten pat, 6 psl.

j dalis jas rado siauresnį kultūros plotmę, kurį išskystė rankomis priimtas kitas vadas — Šalkauskis. Bet apie tai kalbėsime vėliau.

Vienas paskui kitą krikščionių demokratų laimėjimų buvo Lietuvos Bažnytinės Provincijos sudarymas. Arkivysk. Matulaičiui (55 metų), Apaštališkajam vizitatoriui uoliai rūpinantis, vysk. Skvireckas (53 metų) paruošė atitinkamą projektą, pagal kurį Pijus XI 1926 m. balandžio 4 d. savo bule *Lituanorum gente* t provinciją ir kūrė. Šituo istoriniu aktu Lietuvos katalikai buvo suvesti vieną bažnytinį šeimyną, kas moraliai sustiprino tautą ir tikintiesiems atidengė naują kultūrinį horizontą. Juose sužibėjo lietuviškieji idealai, dėl kurių ilgai buvo kovota, nes niekad Lietuvos Bažnyčia nebuvo tokia lietuviška kaip *capite et membris* kaip dabar.

Bet daugelis kunigų ir pasauliečių, ypatingai jaunesnieji, kuriems sėkmingai liepė *sentire cum Ecclesia*, paabejojo ar episkopatas, kurio vidutiniškas amžius siekė beveik 60 metų, bus pakankamai judrus toms naujoms pareigoms. Ypatingai paabejota, ar pirmasis Kauno arkivyskupas Skvireckas tiks sunkiam savo uždaviniui būti siela ir organizatorium šio naujo bažnytinio organizmo. Jis pats nesitikėjo būti paskirtas tokiam reikšmingam vietai, o man būtų siela Panevėžio ganytoju. Dėl to ten ir buvo nuvykęs apžiūrėti šio miesto galimybes; ir koks buvo jo nusistebėjimas, gavęs paskyrimą metropolito sostine! Vatikanas, matomai, nenorėjo jo, jau du kartus apsispylusio, treisį kartų apvilti išėjimu iš Kauno, kur jis jau nuo 1919 m. (46 metų) jo vyskupo pagalbininko pareigas.

Kad vadovaujant katalikų kūrėjams nebuvo be pagrindo matyti iš tos keblios padėties, kuri pateko visa eilėms bažnytinėms reikaloms pirmiau kairėje, o paskui tautininkų valdymo laikais. Nors metropolitas iš savo kabineto, kur tuomet rašė komentarus *Evangelijoms* bei *Apaštališkiems Darbams* ir atidžiai, ir ne be širdgėlių sekė nepageidaujama kryptimi besivystantis reikalas, jis betgi nepajėgė raišyti pakreiptą tinkamesnę vėgą, nes nebuvo akcijos, o reakcijos, — ir tai silpnos, — žmogus.

Dar jaunam klierikui Vaitkui (22 metų), su sveikinimais atsilankiusiam pas savo profesorių (32 metų) Kauno kunigų seminarijoje, atrodo, kad jis buvo kiek susivaržęs. «Aišku, jog jis nekieturi mums pasakyti, nes prats daugiausia savipgilintis ir su knygomis kalbintis»²⁵. Ir per paskaitas jis toks: «Stengias mus nežūrėti, o jei

²⁵ M. Vaitkus, *Mistiniame Sode*, Putnam, Conn., 1957, 57 psl.

paži ri, tai taip nedr siai. Kalba stiprokai varžydamasis ir nervindamasis. Rods, n ra man tek iš jo nugirsti kok juok . Net šypsodavosi retai »²⁶. Nenuostabu, kad ir tre ios kartos atstovas Yla panašiai atsiliep : « Jis užsidas , kaip kalinys, ir 40 met pašvent Šv. Rašto vertimui. D l žodžio link s užsimušti, kol j suras »²⁷.

Tok pasyvum kuone viskam, kas tiesioginiai neliet didžio jo užsimojimo, pasteb jo ne tik ar iau Kauno Kurijos stov j m s veik jai, bet ir mokslininkai, kadangi metropolitui mažai tesisek ginti Teologijos-Filosofijos fakultet nuo apgraužimo iš režimo pus s, nors ta mokslo staiga, kurios kanclerio pareigas jis jo, buvo konkordatu su Šventuoju Sostu garantuojama.

Tuo susir pin , m s vadai pagalbos ieškojo provincijoje, pirmoje vietoje pas Panev žio ganytoj Paltarok , kuris savo dvasia buvo artimas j širdžiai. Tad šis, anot Vaitkaus, « vyskupas akingas ir dantingas (ir liežuvingas !) ... tas geraširdis griežtasis valdovas »²⁸ tapo tikroju antros generacijos metropolitu. Charakteringas šiuo atžvilgiu yra šis Ylos (22 met) pasakojimas : « Paltarokas (55 met) buvo kietas ir griežtas vyras. Jo visi [kunig seminarijoje] bijojo, bet myl jo ir gerb . steigus bažnytin provincij , aš labiau nor jau pakli ti jo vyskupyst . Ta iau nepavyko ; teko pasilikti Kauno arkivyskupijoje »²⁹.

St. Šal kauskio pusl aikis (1927-1936)

Su šviesia viltimi Panev ž ži r jo ir Šalkauskis. D l to jis 1927 m. ir buvo praš s tenykš io ganytojo (53 met) laiminti savo (41 met) moteryst su Julija Paltarokaite (23 met), vyskupo giminaite. Pasinaudodamas «savo ganytojo» parama, m s filosofas, tuomet ir vyriausias ateitinink vadas, dr siau ženg t dešimtmet (1927-1936), kur paženkliname jo vardu.

M s mintytojui kraštas nebuvo tik vieta, kur gimsta, pluša ir miršta vienodai kalb žmon s, šis jam pirmiausia buvo teritorin atrama tautai, kuriai skirtas tam tikras, tik jai nuži r tas uždavinys. Pla iai išsimokslin s tiek solovjoviškuose Rytuose, tiek neotomistiniuose Vakaruose, jis lietuvi paskirt *sur les confins de deux mondes*

²⁶ Ten pat, 136 psl.

²⁷ St. Yla, *Lietuvi Katalik Mokslo Akademija. Bendras žvilgsnis praeit keli , žr. L.K.M. Akademijos Suvažiavimo Darbai*, V (1964), 23 psl.

²⁸ M. Vaitkus, *Mistiniame Sode*, Putliam, Conn., 1957, 37 psl.

²⁹ Pl g. M. Krupavi ius, *Vysk. Kazimieras Paltarokas*, žr. *T vyn s Sargas*, 1958 m. 1 nr., 6 psl.

suprato taip, kad jo tauta krikš ioniška dvasia tur t sujungti dviej pasauli dvasines vertybes lietuviškai apreikštoje kult roje. Tokia istoriosofiška koncepcija jis savo tautie iams atideng pašaukim suvesti vienum Ryt ir Vakar civilizacijos. Tuo m s filosofas perk l dvasin plotm , k senos Lietuvos valdovai siek politiškai. Gal Šalkauskis tam tikra prasme yra sudvasintas Vytautas !

Pats žengdamas nurodytu keliu, jis vis naujais veikalais ir straipsniais atskleid vairius to paskyrimo aspektus, tuo viename asmenyje sujungdamas filosof su pedagogu. Pastarasis r m si ne tik Willmannu su Devaud, bet ir Pe kauskait s dar anks iau taip vertinamu Försteriu, j davinius panaudodamas savo bet koki kraštutinum vengian ioms sintez ms.

Gerai žinodamas, kad jis, fiziškai toks silpnutis ir liguistas, yra reikalingas bendradarbi , Šalkauskis (29-35 met) dar Friburge studijuodamas (1915-1920), ieškojo dvasios prieteli . Gyvendamas kur laik viename bute su Pakštu (26 met), iš jo sužinojo apie JAV lietuvi tarpe išdygus elitin Romuvie i s j d . Kadangi šis, jo manymu, b t tik s jo planams, jis buvo link s j perkelti ir Lietuv . Tam tikslui Šalkauskis (35 met), sugr ž s t vyn , 1921-1922 m. m leisti tautin s kult ros ir pilnutinio gyvenimo laikrašt *Romuva*, kuris tur jo išdirbti ideologij bei nustatyti veikimo gaires. Kartu jis k r ir tam tikr draugij , kurios pirmininkas buvo jis, o vicepirmininkas — šios studijos autorius. Vienok *Romuvos* iš jo tik du numeriai, nes Jakštas (62 met) sugr žus iš Šveicarijos redaktori (36 met) tikino, kad mažame m s krašte šalia Dovydai io ir kit ateitinink vargu ar bus vietos Šalkauskio ir Pakšto romuvieiams. «Mes nieko nerandame, — pasisak jis *Draugijos* 7-8 nr. — kas iš romuvie i pradmen netikt ateitininkams, lygiai kaip ir ateitinink statuose neužtinkame nieko, kas priešint si romuvie i pradmenims. Visa *Romuvos* viltis negali kitur gl d ti kaip tik ateitininkuose»³⁰. Šalkauskis, Jakšto tikintas, pasidar «romu--vietišku ateitininku ».

Kad jam geriau sekt si nešti savo (ir Pakšto) romuvietišku ateitininkus, Šalkauskis (41 met) 1927 m. kandidatavo Ateitinink Federacijos vado rinkimuose ir, išrinktas, formaliai atsistojo ateitinink priešakyje, kuri švyturiu jis liko ir po trej met pasitrauk s iš vyriausio vado vietos. Jei anuomet kas b t paklaus s : Kas

³⁰ Al . Dambrauskas, *Katalik Internacionalas*, ir. *Draugija*, 1921 m. 7-8 nr., 161-173 psl. ; St. Yl a, *Dambrauskas-Jakštas*, žr. *Draugas*, 1960.IV.30 d.

yra krikš ioniška kult ra ? tam b tume gal j atsakyti: Pasiži r kite Šalkausk .

1930 m. jis (44 met) ir Kuraitis (47 met) pageidavo, kad jo p -diniu b t Pakštas (37 met), nes jam buvo svarbu t sti romuvie -i tradicij ateitininkuose. Kita grup , juokais vadinamieji «žemes -nieji r mai», kan. Dogelio ir tam tikr provincijos demokrat inspiruojami, si l Dovydait (44 met), kuris surinko tre dal bals . Tai buvo daugiau negu eiliniai rinkimai, o *cum grano salis* — plebis -citas d l klausimo : Ar ateitinink jud jimas tur t pasilikti kaime ar žengti miest ?

Šalkauskis buvo užaug s mieste miestel niškos dvasios šeimoje, kurios galva buvo gydytojas ir kuris laikas Šiauli miesto burmis -tras, o motina lenkiškos civilizacijos atstov , gavusi savo kult ri -nius turtus per Varšuv ir Vilni iš Paryžiaus. Š Stasio urbaniškum dar sustiprino jo studijos Maskvoje, jo tarnyba viename Samarkando banke ir pagaliau stipriai miestel niška Šveicarija. Tur damas tad savo biologines bei dvasines šaknis urbaniškoje aplinkoje, jis grei -iau už kitus suprato, kad Lietuva netrukus gali išaugti «didesn Friburgo kanton ».

Pats pavyzdinai atstovaudamas t nauj lietuvio tip , nor jo ir kitiems palengvinti keli neišvengiam ir net pageidaujam urbanizacij , ir d l to ateitinink priešakyje nor jo matyti iš Amerikos gr žus Pakšt (37 met). Kitoje pus je atsistojo nemažiau kilnus Dovydaitis (44 met), kuris betgi savo dvasia niekad nebuvo išsik l s iš kaimo ir d l to, — jo paties žodžiais, — n manyte neman persikelti « parfumuot Staselio dvar ». Išrinkdami 1930 m. Kauno miesto sode Pakšt , ateitinink daugumas , — propor -cijoje du prieš vien , — pasisak už tolimesn savo jud jimo pilie -tinim mieste. Aišku, kad jie pasisak už urbaniškum , kur džen -telmenišku dvasingumu atstovavo Šalkauskis. Tai nereišk nei b gimo iš kaimo, nei pasidavimo buržuaziškumui.

Kas Krupavi iui buvo Voronežo gimnazistai, tai Šalkauskiui — Lietuvos Universiteto Teologijos-Filosofijos fakulteto studentai. Ši mokslo staiga, 1922 m. daugiausia pagal Bu io (50 met) planus kurta, veikiai tapo k rybingiausiu katalik mokslo židiniu, ypa -tingai jo Filosofijos skyrius, kuriame pasireišk eil Vakaruose išsilavinusi žinov : friburgie iai Šalkauskis (36 met), Bistras (32), Pakštas (32), Mykolaitis-Putinas (31), Sennas (23 met) ir louvainie iai — Maliauskis (45), Kuraitis (39) su Reiniu (38 met). Vidutiniškas amžius šios profes ros siek 33 met , kuo ji buvo pati jauniausia universitete.

Kadangi ji beveik ištisai buvo išsimokslinusi Vakar Europoje

arba Amerikoje, tai Vakarai jaunoje m s Aukštojoje Mokykloje niekur taip stipriai nepasireišk kaip šiame, daugiausiai pasaulyje i nuteiktame Filosofijos skyriuje. D l to labiausiai jame ir per j vyko epochinis pos kis, nes kaip tik ia studentija buvo išvesta iš gina- m j pozicij ir, Vakar pavyzdžiu, pratinta k rybiškai užsimoti. ia m s akademinis jaunimas išlipo iš apkas , kuriuose jis lig tol buvo gyn sis nuo Ryt . ia buvo sutraukti tie retežiai, kurie ligi tol žymi dal mokslus einan i buvo prirakin prie rytietišk -izm , s kuriais Dovydaitis (22-25 met) savo laiku rung si Maskvoje ir d l kuri Šalkauskis (22 met), ne vien sveikatos d liai, iš to paties universiteto buvo pasitrauk s.

Šiame skyriuje, kuris buvo jauniausias Friburgo ir Louvaino brolis, teigiamai atsiliep s Leono XIII enciklik *Aeterni Patris* (1879), vyko krikš ioniškas renesansas to jaunimo, kur buvo paruo- š s žurnalas *Draugija* su jo priedu *Ateitis*, Gustai io ir Pe kauskait s progimnazija Marijampol je bei Voronežo gimnazija ir jos kape- lionas. Suprantamas tad Maceinos, šio skyriaus absolvento, teigimas : « Darbo prasme laiky iau tuomet reikšming šio skyriaus steigim , kuris virto tikru krikš ioniškos kult ros židiniu »³¹. « Be to fakulteto, — papildomai dar atsiliep kitas j baig s Simas Sužied lis, — nepri- klausomos Lietuvos veidas but buv s visai kitoks »³².

Atrodo, kad šio skyriaus paskirtis bei misija atsispind jo net išorin je jo aukl tini laikysenoje, kuri Petron l Orintait , ateit- tinink , bet gretimo Humanitarini Moksl fakulteto student , atvaiz- davo šitaip : Filosofijos skyriaus studentija « buvo savotiškai vienoda, kompaktiškai disciplinuota — gal b t iš vis fakultet labiausiai išsiskirianti, susicementavusi grup . Eodos, ir paskaitose visi vie- nodai uoliai klaus si. Iš paviršiaus jie atrod beveik perd tai mokslingi. Ir kalb damiesi, apsisvaldydami, s moningai atsverdami pritinkamus žodžius »³³.

Ši naujoji dvasia, kuri šiame mokslo židinyje inspiravo m s akademišk jaunim , ateitininkams tarpininkaujant, pasiek ir kaim , kur pavasarininkai gaivinosi šiuo nauju, žinoma, liaudžiai pritaikytu žodžiu. Nor dama jam duoti tvirt sakykl , *Pavasario* s junga 1924 m. steig Liaudies Universitet , kuriam ji, vieneriems metams praslinkus, didžiojo tautos šviet jo garbei, dav Valan iaus vard . D stytojais buvo ne tik Filosofijos skyriaus studentai ir šiaip ateitininkai, bet ir profesoriai, kurie mielai lank si provincijoje

³¹ Asmeniškias pranešimas autoriui.

³² Asmeniškias pranešimas autoriui.

³³ P. Or int ait , *K laum s l m* , Chicaga 1965, 36 psl.

— Dovydaitis, Pakštas, Keinys, Sennas ir kiti, kaip Balvo iaus ir Pe kauskait s pastang t s jai.

Paskait bei kurs lankytojus literat ra apr pino kelios leidyklos, pirmoje eil je Jakšto (46 met) nuo 1906 iki pat mirties (1938) ir M. Vaitkaus (35-57 met) 1918-1940 m. vadovaujama Šv. Kazimiero Draugija. Ši tada kasmet išleisdavo apie 20 knyg , broši r bei vadov li , iš kuri visa galva prasikišo Skvirecko išverstasis *Šventas Raštas*.

Galima suprasti, kad net giliame kaime jau iamas Filosofijos skyriaus poveikis, buvo rakštis akyse daugiausiai iš Ryt siskverbusi srovi , taip pat liberal ir nuo 1926 m. galo krašt valdan i tautinink . Pastarieji negal dami kitaip sutrukdyti t krikš ionišk mokslo atnaujinim tautos r muose, apkirpo ši mokslo staig politikos žirkl mis. Ypa 1931 m. rugpj io 4 d. deklaruotas susiaurinimas buvo toks skaudus, kad jis «reišk beveik faktin [Filosofijos skyriaus] panaikinim »³⁴, nes iš 20 jo d stytoj tepalikti aštuoni. O 1937 m. režimui iš naujo pertvarkant universiteto statut , tas skyrius patyr nauj suvaržym . Tuomet seimui teiktame projekte šis iš viso « nebebuvo minimas, ir buvo numatyta atimti fakultetui teis duoti studentams istorijos ir literat ros dalyk baigimo diplomus »³⁵. Taigi ir š kart nebuvo atsižvelgta fakt , kad Filosofijos skyrius buvo dalis 1927 m. su Šventu Sostu sudaryto konkordato, po kuriuo (1927.IX.27) pasiraš ministeris pirmininkas Voldemaras (44 met) ir kuris 1927.X.20 d. valstyb s prezidento Smetonos (53 met) buvo ratifikuotas. Kadangi toks konkordatas yra tarptautin sutartis, kurios vienašališku aktu negalima pakeisti, seimas, atsižvelgdamas vyskup memorandum , «tada pripažino Filosofijos skyriaus reikalingum ir j paliko toliau veikti »³⁶.

Ir šiaip tam mokslo židiniui šioje sunkioje faz je netr ko prie teli iš nekatalik pus s, kuri vienas žymiausias buvo fizikas Vincas epinskis (1871-1940). Jis (23 met), baig s Petrapilio universitet , profes rai ruošti s buvo si stas Vakarus. Žüricho Politechnikume pasteb j s savo (25-28 met) pasiruošimo spragas, nusprend iš naujo prad ti studijas. Tenykš io mokslo aukštis padar jam tok sp d , kad jis, socialdemokratas, v liau tap s m s universiteto rektoriu (60 met), 1931 m. režimo atleistuosius Filosofijos skyriaus d s-

³⁴ J. Girnius, *Lietuvos Katalik Universitetas*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, 16 (1958), 124 psl.

³⁵ A. Rukša, *Lietuvos Vytauto Didžiojo Universitetas*, žr. *Aidai*, 1968 m. 8 nr., 107 psl.

³⁶ Ten pat, 107 psl.

tytojus, kuri ne vienas buvo išsimokslin s toje pa ioje Šveicarijoje, v l pri m , — kaip jam tai leido statutas, — asistent rangū. Kaip Filosofijos skyrius ir šiaip bešališk koleg buvo vertinamas, matyti ir iš to, kad 1939 m., t. y. sprendžiamuose Lietuvai laikuose, m s universitetas savo rektoriumi išrinko kaip tik to skyriaus atstov , vien režimo ir kraštutini kairi j taip ironizuojam «Friburgo daktar li » — Stas Šalkausk (53 met).

Vykstant tuometinio režimo kovai su katalikais, Lietuvos episkopatas 1931 m. spalio 9 d. nutar steigti savo globoje Lietuvos Katalik Universitet . Tai nebuvo naujas sumanymas, nes tok mokslo židin JAV lietuviai katalikai buvo suman dar 1916 m. D l to, atgavus nepriklausomyb , šis projektas 1920 m. buvo svarstomas ir t vyn je, kur dvių generacij atstovai — vysk. Karevi ius (59 met), Šalkauskis (34 met), Pakštas (27 met) ir kiti — gyvai pasisak už jo gyvendinim . Tam Amerikoje buvo surinkta apie 50.000 doleri . Vienok gavus galimyb valstyb s universiteto r muose tur ti savo fakultet su humanitarin mis šakomis, nuo to sumanymo laikinai buvo atsisakyta. Bet v liau, režimui prad jus vis stipriau spausti Filosofijos skyri , katalikai sugr žo prie pirmykš io savo plano. D l to 1931 m. spalio m nes Kaune vykusi vyskup konferencija sudar steigimo komitet , kur jo adv. Tum nas (51 met), kun. Malakauskis (42), Pakštas (38), Karvelis (34) ir šios studijos autorius (35 met), kuris jo sekretoriaus parei gas. Pradžioje tur jo b ti atidaromi Katalik Akcijos ir Komercijos Institutai.

Gavus leidim iš Romos, kuri Rein (48 met) buvo patvirtinusi rektoriumi, naujoji Aukštoji Mokykla 1932 m. rugpi io 5 d. m s episkopato oficialiai buvo kurta. Prieš atidarym rektorius buvo nuvyk s pas Švietimo minister Šaken (51 met) su pranešimu bei pakvietimu inauguracijos akt . Kviestasis «sveikino universiteto vadovyb su jos žygiu»³⁷. Kviestas buvo ir V. D. Universitetas, kurio vardu rektorius epinskis (61 met), vertindamas nau ding dvių mokslo šventovi lenktyniavim tiesos ieškojime, link jo s km s. Bažnytin atidarymo dalis vyko 1932 m. rugpi io 28 d. Kauno student bažny ioje su rektorius pamokslu. Akademiškos iškilm s, numatytos popiet naujam universitetui pavestuose *Saul s* namuose, prie Ukmerg s plento, vykti negal jo, nes tautinink

³⁷ J. Girnius, *Lietuvos Katalik Universitetas*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, 16 (1958), 125 psl.; J. Eretas, *Katalikai ir mokslas*, žr. *L.K.M. Akademijos Suvažiavimo Darbai*, I (1933), 257-258 psl.

valdžia jas iš vakaro atsi stu raštu uždraud ir atvykusius sve ius policijos pagalba išsklaid . Steigimo Komiteto sekretorius iškilm se negal jo dalyvauti, nes jis (36 met) tuo laiku už kalb , pasakyt pavasarinink kongrese Marijampol je, s d jo tenykš iame kal jime, kartu su Dovydai iu (46 met) ir su Leimonu (32 met) .

Režimas, patyr s, kad katalikai rimtai r pinasi savo mokslo ži- diniais, toliau kiek atlyžo Filosofijos skyriaus atžvilgiu, taip kad darbas, tolerantiško laisvamano epinskio remiamas, gal jo b ti t siamas, kad ir kiek šiauresniuose r muose. Tokioje situacijoje vyskupai neforsavo savo Aukštosios Mokyklos atidarymo ir surinktus jai pinigų panaudojo naujoms mokslo j goms ruošti. Dar pridurtina, kad nei Šv. Sostas, nei m s episkopatas to universiteto k rimo neatšauk , kas ateityje dar gali b ti reikšminga.

Režimas, betgi nuo savo akcijos prieš katalik mokslo bei aukl jimo staigas neatsisakydamas, toliau smarkiau kibo priva ias j mokyk- las. Tai tikras ned kingumas draugijoms, k rusioms bei išlaikiu- sioms lietuviškas švietimo staigas dar rus priespaudos laikais. *Saul* ir *Žiburys* t darb dirbo nuo 1906 m., ana Kaunijoje, ši Užne- mun je, o *Rytas* nuo 1913 m. Vilniuje. J nuopelnai istoriškai. Pažy- m tina, kad tuometin valdžia ne visoms priva ioms mokykloms buvo tokia r sti. Antai ji r m 1924 m. Kaune atidaryt j zuit gimnazij , kuri lank ir Smetonos s nus.

Kartu su privati ni mokykl pasisavinimu jo ir sustiprinta ak- cija prieš ateitininkus moksleivius, kuri kuopos 1930 m. rugpj io 30 d. Švietimo ministerio Šakenio (49 met) buvo uždarytos. Ka- dangi darbas pagrindyje jo toliau, režimas (1936.1.16) iš uni- versiteto atleido t veikl remiant Dovydait (50 met). Kiek visos šios priemon s, valdžios šiame *Kulturkampfe* panaudotos, buvo nes kmingos, matyti iš to, kad Dovydaitis, Nepriklausomyb s akto signataras, po dviej m nesi buvo sugr žintas savo katedr ir kad jis *Gamtos Draugo* organizuojamose ekskursijose rado tiek nauj galimybi jauniesiems savo vienmin iams globoti, kad apie 1940 m. j skai ius buvo išaug s iki 11.000.

Kad, nepaisant vis režimo represij , katalik mokslinis paj gumas nebuvo pakirstas, tai rod ir Lietuvi Katalik Moks- lo Akademijos veikla. To židinio pradininkas buvo B ys, kuris dar 1908 m. (36 met) *Draugijoje* buvo pabr ž s tokios institucijos naud lietuviams. Bet jo sugestija tegal jo b ti realizuota laisvame krašte ir tai, b tent, Jakšto (61 met) pastangomis, kuriomis jis Kaune pavadavo tuo laiku JAV viešint B . « Katalik moks-

linink telkimo kr von niekas neprival t laikyti blogu. Tai jokia naujiena, bet t simas senos katalikiškos tradicijos³⁸, — pareišk jis 1923 m. savo žurnale.

steigta 1922 m. spalio 22 d. Kaune, Akademija siek apjungti savo krašto katalikus mokslininkus, ruošti prieaugl , kelti mokslo lyg ir puosel ti krikš ionišk kult r . Lietuvoje ji tur jo pirmininkus : pradžioje Skvireck (49 met), nuo 1926 m. Jakšt (65 met) ir gale nuo 1938 m. Šalkausk (52 met). Pirmais metais ji daugiausia tenkinosi parengimu mokslinink , kurie buvo remiami stipendijomis. Toliau, pradedant 1933 m., kas treči metai Kaune buvo šaukiami Mokslinink bei Mokslo m g j suvažiavimai, kuri paskaitos buvo spausdinamos *Suvažiavimo Darbuose*. Pirmame kongrese (1933) akademikus buvo pakelti iš pirmos kartos Jakštas (72 met), o iš antros — Dovydaitis su Šalkauskiu (abu 47 met). Antrame (1936) suvažiavime t rang pateko B ys (64 met) iš pirmos generacijos, esnys (52) ir šios studijos autorius (40 met) iš antros, o pagaliau 1939 m. ta garb teko Keiniui (55), ir Pakštui (46 met) iš antros, ir Brazaizai iui (36) su Ivinskiu (31 met) iš tre ios kartos.

Šie simpoziumai, kurie sutraukdavo kelet šimt mokslinink arba mokslu besidomin i inteligent , buvo džiuginantis reiškinys m s kult ros gyvenime. Bet neži rint jo naudos visam kraštui, Yla tur jo konstatuoti: « Oficiali politini virš ni globa neatsirado šiam reikalui»³⁹.

Visa ši akademin veikla vargu ar b t buvusi galima be praturtinimo iš vairi atitinkam židini Vakaruose, daugiausia iš to paties Friburgo, kuris dar pirmai generacijai taip stipriai šviet . Po pirmo pasaulinio karo ten vyko, n nai visai nevaržomai, eil kunig , kuriems šis universitetas, tarsi, atstojo buvusi Petrapilio Dvasin Akademij . Iš j ten sutinkame tarpe kit : J. Purick , A. Viskant (vilnišk), A. Steponait , Iz. Tamošait , V. Mykolait -Putin . Bet vis did jan iu skai ium tuomet prie j prisijung pasaulie iai, kuri žymi dalis ten nuvyko specializuotis: Šalkauskis, Bistras, Turauskas, Ambrozaitis, Kaulinaitis, Leimonas, Ruginis. Skaitlingiau pasirod ir student s : M. Ambraziej t (v liau Kundrotien), O. Petrauskait (Krikš i nien), U. Urneži t (Starkien), M. Anziulyt (Ruginien). Žinomiausi amerikie iai šiame b ryje buvo Pakštas su v liau už jo ištek jusia O. Vasili te.

³⁸ A. Jakštas, *Lietuvi Katalik Mokslo Akademija*, žr. *Draugija*, I t. (nauja serija), 1923 m., 37-38 psl.

³⁹ St Yla, *Lietuvi Katalik Mokslo Akademija. Bendras Žvilgsnis praeit keli ,* žr. *L.K.M. Akademijos Suvažiavimo Darbai*, V (1964), 26 psl.

Baigusi dalis pasiliko Šveicarijoje, šiame, anot Steponai io, « Europos viešbutyje, kur glaud si kovotojai už savo krašto laisv »⁴⁰. Daugumas j susitelk Lozanoje, vadovaudami lietuvi komitetams, kuriuose darbavosi ir keli iš Amerikos atvyk dvasiškiei: J. Žilius (49 met), Y. Bartuška (38) ir J. Dabužis (40 met). Bet ir lozanie i dvasios centras liko Friburgas, kuris t viškai globojo jaunas m s j gas, prakirsdamas jiems ir lang platesn mokslo pasaul .

Rytuose susižav j s Solovjovo išmintimi bei asmenybe, Friburge pasteb j s, kad Vakaruose šis m stytojas menkai težinomas, Šal-kauskis pasiryžo, — tikro akademinio džentelmeniškumo pavyzdys, — juos su juo supažindinti. Tam jis (32-34 met) ne tik pats raš savo disertacij apie j, bet ir kitus *Lithuania* narius kviet sekti savo pavyzdžiu. Tokiu b du pagal jo sustatyt plan 1920-1927 m. laikotarpyje atsirado kunig L. Gronio, P. Lagio, V. Mykolai io, J. L. Navicko, A. Sideravi iaus, Iz. Tamošai io ir K. Trukano veikalai. Prie ši prisijung ir pasaulie iai: L. Bistras ir K. Ambrozaitis su savo disertacijomis, kurios kartu su anomis sistemingai nagrin jo vairius Solovjovo min i pasaulio aspektus.

Šis platus Vakar supažindinimas su Ryt filosofu yra brangi dovana ne tik Friburgo universitetui, bet ir šiaip vakarietiškam mokslui. Ji akivaizdžiai paliudijo, kaip lietuviai, gyven ant slenksio du pasaulius, gali patarnauti abiemis. Tai kartu ir savotiško altruizmo ženklas, nes lietuviškieji Solovjovo gerb jai, mok dami užmiršti iš rus patirtas politines skriaudas, išk l vien tauriausi tos tautos s n .

Vienas t doktorant mus domina dar kitu reikšmingu atžvilgiu, Mykolaitis - Putinas, kuris krikš ionišk humanizm pakeit humanistiška krikš ionybe.

Tam skirtumui suprasti reikia sid m ti, kad m s pirmos kartos pasaul ži ra buvo, jei galima taip sakyti, teocentrizmas iš viršaus, nes visa ko centre yra Dievas, kuris iš viršaus su žmogumi jungiasi vertikaline ašimi. Tai reiškia visk nulemian i K r jo persvar , kuri atsispindi tiek ateitinink š kyje *Visa atnaujinti Kristuje* (1911), tiek j himne (1912), kur pa ioje pradžioje klausinama : « Kas gi ten ten aukso spindulius beria ? » T pat vertikalum išreiškia ir pavasarinink obalsis *Dievui ir T vynei* (1919). Tad pirmos generacijos vertikalumas veda nuo K r jo prie k rinio, tuo sukurdamas krikš ionišk humanizm .

⁴⁰ A. Steponaitis, *T vyn je ir pasaulyje*, Brooklynas, N. Y., 1962, 94 psl.

Šis lieka ir antros kartos pagrindine melodija ; vienok negalima nepastebti, kad jai atsiranda kontrapunktas. Ašis kaip tokia nepasikeičia, bet kai kuriose galvose jos išeinamasis taškas jau nebe Dievas, o žmogus, kuris vis stipriau pabrėžia savo reikšmę. Dėl to ta senoji linija naujai veda iš apačios virš, nuo karnio prie Krivo — *De profundis clamor* sigali humanistiška krikščionybė. Kad ji tapo Putino pasauližiu, budrusis Jakštas anksti suvokė, nes dar 1927 m. jis su juo užvedė daugiausia meno plotmę vykstančias diskusijas.

Jaunimas, romantiškai susižavėjęs Putinu (30 metų), 1923 m. pradėjęs Filosofijos skyriuje daryti naują literatūrą, iš jo tik josi antro Maironio. Bet su nusistebėjimu jis matė traukiant tokiu keliu, kuris iš katalikybės pasaulio ir iš tautinės arenos vis aiškiau vedė jo individualininkystę. Reikia manyti, kad jei 1914 m. karas nebūtų atžėsus, tai jautrusis klierikas (21 metų) vargu ar būtų stojęs kunigluomėn. Vienok Bažnyčia galėjo jo gležnais asmenybėmis apsaugoti nuo sunkesnių sužalojimų. Kadangi jo vieta buvo nei karo apkausoje, nei ant revoliucijos barikadų, jis ir pasitraukė altorių šešėliu, kur, mažiau pastebimas ir beveik nepaliestas, estetiškasis individualistas galėjo dar giliau pasinerti savyje. Ten ir atrado nerimastaujančią savo širdį, kurios erotiškasis susižavėjimas nusiviliojo nenumaldajamam ilgesiui. Ir taip jis nuo Maironio žibinto pasisavinta liepsna užžiebė dviejų širdžių ugnelę, nes 1928 m. jis (35 metų) dainuoja eilraštyje *Pakvipo žemė* :

Tu viena mano tamsi nakt
Kaip klystanti liepsnelė spindai.

Nors kun. Mykolaitis nebuvo kovingas, Putinas gi patvariai gindavo savo širdies teisę, kuriai jis (38-40 metų) savo autobiografiniu romanu *Altorių Šešėlyje* skynė kelią. Vysk. Staugaitis (69 metų), pirmos kartos veikėjas, jautėsi pareigotas išeiti prieš jį savo antiromanu *Tiesiu Keliu*. Bet atsitiko ir šį kartą, kaip aplamai atsitinka tokiais atvejais : prieš gerą talentą neužtenka gerą norą. Dėl to visa vyskupo akcija tebuvo meškos patarnavimas.

Šie romanai pirštu prikišamai parodė, kiek skyrėsi dviejų generacijų pažiūros gyvenimui ir literatūrai. Pražilusiam ganytojui ji buvo pedestalas, ant kurio visuotiniams pasigėrėjimui galima išstatyti idealus bei kerojus. Jaunam poetui gi daugiau rūpėjo asmeninis pasisakymas ir grožinis savojo meno pusė. Dar Friburge, rašydamas prancūziškai apie Solovjovo estetiką, jis (27-29 metų), toli nusivyravęs nuo Maironio visuomeninio patriotizmo, nuo Jakšto racionalistinės moralės, nuo Pe kauskaitės didaktinio pasišventimo. Visa, kas 1918-1922

m. Šveicarijoje, toli nuo degan i Lietuvos reikal , jaudino jo (25-29 met) šird , tikr jo t vyn , tai v liau Münchene, Vakar meno sostin je, susikristalizavo, nes ten, Sruogos (27 met) sutvirtintas, dar giliau pasisl p savo poezijos pilyje. Kraštui atsistatant, jis (32 met) gieda *Pesimizmo himnus* (1925).

Prad j s Filosofijos skyriuje profesoriauti (30 met), jis m reikštis ir ateitinink meninink b relyje, kuris 1924 m. gavo *Šatrijos* vard . Šalkauskis, visur siekdamas sintez s, ir š kart, parinkdamas šatrijie iams š k , atsistojo viduryje, pasi lydamas: Menas — grožiui, grožis — gyvenimo tobulumui. Šioje formul je užtinkame net tris m s kult ros žymybes: pirmoje dalyje Putin , antroje Jakšt ir centre abu jungiant Šalkausk . Aišku, kad lyrikas t obals savaip interpretavo ir d l to toliau dar artistiščiau žaid formaliniais poezijos elementais, kuri burt pilnas yra eil raš i rinkinys *Tarp dviej aušr* (1927) — *Pramintu taku aš keliauju patsai*.

Kad Putinas kankinosi tame kelyje ir blašk si sielos gelm je, kur jis protui ir širdžiai reikalavo vis daugiau laisv s bei teisi , tai anksti perman buv s jo studentas, pats jau pripažintas plunksnos meisteris, Vai iulaitis, šitaip išsireikšdamas : « Jo pasaulio centre n ra Dievas kaip pas Mairon , bet jis pats, užsidar s savyje. Centr jau ia savo sieloje, kuri projekcijos šeš lius meta ir Dievas ir T vyn »⁴¹. Štai kod l Šalkauskis bei visa jo karta nesusilauk savo Maironio.

Bet ji ir nesusilauk ateistinio maištininko bei agitpropo šauklio, kaip tai tik josi m s kraštutiniai kairieji ir v liau okupantai. Grinius, kitas jo mokinys, paskui ir jo kolega Filosofijos skyriuje, štai k konstatuoja : « Mykolaitis n ra paraš s n jokio eil raš io, neigianio Diev arba užgaunan io Bažny i , nors jis buvo priverstas teigiamai atsiliepti apie sovietin režim . Jis laik si nuošaliai nuo komunist ateistiškos kovos »⁴². Tai nenuostabu, nes liko ištikimas K r jui, prie kurio, tiesa, nesiverž gaivalingai. Dar 1922 m. Friburge sukurtame eil raštyje *Skriski, are* šitaip buvo pabr ž s žmogišk savo (29 met) pozicij :

Tu pas ji mano gyvast , dangau,

Bet aš ia, juodoje žem je, išdygau.

⁴¹ A. Vai iulaitis, *Dvidešimties met Iyrika*, žr. *Židinys*, 1938 m. 5-6 nr., 686-695 psl.

⁴² J. Grinius, *V. Mykolaitis-Putinas als Dichter*, Bonn 1964, 49 psl.

V liau (40-42 met), jau ir formaliai atsisak s nuo kunigyst s (1933-1935), dar stipriau užakcentavo sav j Aš prieš jam *Nežinom Diev* :

Aš giedu tau giesm , Nežinomas Dieve,
Nors tu man — tik nykstan i amži g di paslaptis.
Tu — kryžkel žem s klajoni keliuose,
Kur protarpiais gr žta sujaudinta mano širdis.

Charakteringa, kad sovietiniai jo k rini leid jai šio eil raš io nepri m savo leidin . Suprantama, nes jis iš naujo paliudija, kad jo buities linija pasiliko vertikali, nors joje, — vargoninink kalba tariant, — *vox humana* skamb jo garsiau už *vox caelestis*.

Likimas, kuris šiai generacijai nel m dainiaus, jai atsilygino pranašu. Kiekviena tauta yra reikalinga vizionieri , regin i pirma-vaizd naujo, skaistesnio pasaulio, kur reik t atkurti savo žem je, kad jos žmon s tapt laimingesniais. Šitokie, savo reg jim sukr sti pranašai, yra brangus tautos turtas, nes skatindami prie nauj krant , jie apsaugo savo taut nuo suramb jimo ir veda j — anot J. Kennedžio — prie *new frontier*.

Tok vizionieri antroji karta susilauk Pak š to asmenyje, kuris pagaunan iais reg jimais viliojo savo tautie ius iškart visu šimtme iu žengti pirmyn. Juose jis ieškojo t Napali , kuri krikš io-niškumas siliejo tautiškum , panašiai kaip Šalkauskio tautiškumas plauk iš krikš io-niškumo.

T savo Napali ieškodamas, Pakštas (37 met) atsistojo prie-šakyje t , kurie savo himne gieda *Ateit regim...* Vienok kiek daugu-mas ateitinink bei kit tolregiškesni tautie i buvo sužav ti jo vizijomis, tiek kur ias jo planams ir ironiškas jo paties atžvilgiu buvo režimas. Nenuostabu tad, kad jo likimas vadovaujan i poli-tik tarpe buvo panašus Kassandros likim . Be to jam kenk abejin-gumas mas s, pripaž stan ios tik tokius pranašus, kurie ugnies vežimu keliasi dangun. Tad ko ia klausyti valdov pašiepiamo profesoriaus, kuris vienmarškinis skubinasi Laisv s Al ja ! Jam kenk ir mažas gis, nes liaudžiai teimponuoja vyrai iš stuomens ir liemens. Bet jam tas « tr kumas » tebuvo akstinas pasistiebt i ir, tarp kitko, reto-rika užkariauti klaus , jei jau negal jo užker ti akies.

Šiuo atžvilgiu jis tikras Bistro brolis, nes ir šis, panašiai atsilik s nuo augimo « normos », buvo patek s pavoj likti mažai pasteb -tam. Tam pavojui Bistras pasipriešino pasišventimu visuomen s naudai. Pradžioje jis (21 met) Ženevos, paskui Tartu universite-

tuose studijavo medicin , v liau (24) Kauno kunig seminarijoje teologij ir, karui pra žus, Friburge filosofij , kuri (31 met) baig su disertacija apie Solovjovo etik . Nors jis 1922 m. (32 met) iš Šveicarijos sugr ž s, Filosofijos skyriuje prad jo d styti paskutin savo specialyb , jis daug reikšmingiau pasirod politikoje. B damas sitikin s krikš ioniškos demokratijos sek jas, jis, ištikimas Krupavi iaus bendradarbis, jo daugiausia švietimo, protarpiais ir užsieni bei krašto apsaugos ministerio pareigas, prie kuri 1925-1926 m. prisid jo dar premjero našta.

Šis neeilinis veiklos platumas yra tikras atspindys paskat to popiežiaus, kurio vard jis per krikštynas buvo gav s ir kurio enciklik *Rerum novarum* (1891) jis buvo vert s lietuvi kalb . Laikydamosis žodži *Fortiter in re, suaviter in modo*, jis dirbo savo darb Šalkauskio principiškumu, Solovjovo gerumu ir tikru apvalaus pikniko taikingumu. Tuo jis savo gyvenim palenk savo id joms, kuri realizavimas jam geriau sek si negu mokslinis j nagrin jimas.

1927 m., nebegal damas dirbti tautinink sudarytoje valdžioje, Bistras (37 met) pasišvent katalik dienraš iui *Rytas*, kuriuo jis, grumdamosis su cenz ra ir piniginiiais vargais, skyn tre iai generacijai keli *XX Amži* . Jo id jin ištikimyb bei jo švarios rankos padar sp d ir tiems režimininkams, kurie 1939 m. v l tur jo rasti bendr kalb su katalik veik jais. Tuomet jis (49 met), lig iš atos-tog sugr ž s, v l ženg savo (švietimo) ministerij .

Naujos kartos paruošimu r pinosi ir kiti, ta iau prie jos dvasios suformavimo bei visuomenin s rikiuot s tur b t niekas taip uoliai nebus prisid j s, kaip nepraktiškausio mokslo atstovas K u r a i t i s . Šis nepasižym damas nei iškalba, nei plunksnos miklumu, gyveno vienišai ir beveik asketiškai. Ta iau tose savo sunkiai pasiekiamose pozicijose jis s kmingiau veik negu daugumas viešumoje pasigarsinan i vienmin i . Ne be reikalo jis buvo laikomas katalik « pilk ja eminencija ».

Jo palinkimai buvo j nuved filosofij , kuriai jis, baig s Petrapiilio Dvasin Akademij , dar pasišvent (26-29 met). Sugr ž s iš Vakar , neoscholastin s krypties mintytojas, išband s savo j gas Sein kunig seminarijoje ir kaip pab g lis Rusijoje, Kuraitis (39 met) 1922 m. buvo pakviestas Filosofijos skyri , kur d st esmines savo specialyb s šakas, artimai laikydamosis luvainiško *nova et vetera* jungian io, ypa Mercier ugdomo, neotomizmo. Rašydamas veikalus, pavyzdžiui, iš ontologijos srities (47-48 met), ir studijas, — daugiausia Dovydai io (35 met) kurt žurnal *Logos*, — ir be to versdamas (43 met) Stocklio (1823-1895) *Filosofijos istorijos*

bruožus, jis lietuviškai pagrind t moksl , kuris Lietuvoje lig šiol tebuvo gvildenamas lotyn ar lenk kalbomis. Tai nuopelnas, leidži s Kurait laikyti « lietuviškos filosofijos t vu ».

Kadangi stipriausia to mokslo atrama buvo Teologijos-Filosofijos fakultetas, ypa jo Filosofijos skyrius, jis j saugojo kaip savo akies l lyt . Nuo 1929 iki 1937 m. jis (46-54 met) buvo to fakulteto dekanas ir gyn j li to narsumu.

sitikin s, kad reikia paveikti jaunim , jei savo darbams norima užtikrinti ateit , jis (26 met) 1909 m. dar Louvaine buvo suspiet s savo tautos studentus, t. y. maždaug tuo pa iu laiku, kada Dovydaitis (24 met) 1910 m. Kaune su Jakštu (50 met) tar si d l *Ateities* leidimo ir dar 1908 m. kun. Jurgutis (23 met), Petrapilio Akademijos aukl tintis, ten tokiam samb riui ruoš statusus. Palikdami nuošaliai klausim , kas yra tikras ateitinink k r jas, pasitenkinsime konstatavimu, kad pati dvasin situacija bei gyvenamojo momento reikalavimai ateitininkus beveik tuo pa iu laiku pagimd vairiose vietose. Kad ta garb dažniausia skiriama Dovydai iui, pareina nuo to, kad jis suman ir redagavo *Draugijos* pried *Ateit*, kuris gangreit apjungdamas vienmin ius, jiems dav vard . Nesivaikydamas garb s, Kuraitis visa siela sijung t s j d , kuriam jis (44-57 met) nuo 1927 iki 1940 m. tarnavo dvasios vado poste.

Ieškodami tikt ateitinink s j džio šakn , negalime užmiršti, kad tokiomis gali b ti dar ankstyvesniuose šimtme iuose vyskup Merkelio Giedrai io ir Juozo Arnulfo Giedrai io sudaryti branduoliai bei sutelktos kunig grup s, be kuri , anot Ylos, « Valan ius toli gražu neb t išvyst s tokios kult rin s dinamikos »⁴³. Taip pat negalima išleisti iš aki m s šimtme io pradžioje Vakaruose atsiradusi samb ri , siekian i dvasinio, ypa religinio atnaujinimo: oland *Graal*, austr *Neuland*, vokie i moksleivi s j džio *Quickborn* (1909) bei student s jungos *Hochland* (1912) ir kit . Galingas akstinas jiems atsirasti buvo Pijaus X (1903-1914) š kis *Omnia instaurare in Christo*. Visa tai parodo, kad ateitininkai neatsirado izoliuotai, o yra vienas žiedas europiško vainiko. D l to Yla tur jo pamat teigti : «Ateitininkai buvo pirmas m s tautos s j dis, kuris iš Vakar siurb dvasinio atgimimo id jas ir ten mok si organizacin s technikos»⁴⁴. Vokietijoje studijuodami, tiek Kuraitis, tiek Jurgutis (25-28 met), kuris tuomet (1910-1913) mok si Münchene, abu buvo palies ti to bendro, kone vis m s kontinent apiman io idealistinio

⁴³ St. Yl a, *Ateities s j dis laiko perspektyvoje*, žr. *Aidai*, 1967 ra. 7 nr., 281 psl.

⁴⁴ Ten pat, 282 psl.

jud jimo ir vyl si gal si iš jo š t perkelti ir Lietuvon. Bet neži rint tokio poveikio, ateitininkai tur jo savo veid .

Gr ždami prie Kurai io, turime pabr žti, kad jis, nepaisant savo uždaraus b do, išaugo vien stambiausi m s kult rinink . B t ta iau klaidinga manyti, kad šis, jokios asmenin s šilumos neskleidži s kabinetinis darbuotojas, be sunkum b t pasiek š žymi dal savo tiksl . Vienok šis «veik jas be biografijos » sunkenybi nepab go, net tada, kada režimas prieš j iš jo jo konfratro Iz. Tamošai io pagalba.

Baig s Kauno Kunig Seminarij bei Petrapilio Akademij , Tamošaitis, augalotas, ambicingas, veržlus vyras, stipendijos pagalba Friburge dar gal jo sigyti (31 met) daktaro laipsn su disertacija apie Solovjovo kriteriologij . Sogr ž s 1920 m. Kaunan, jis pradžioje klierikams d st filosofij ir vienu tarpu dar darbavosi prie katalik dienraš io *Laisv*, tur b t tik damasis tuo lengviau patekti Filofofijos skyri . Bet kadangi tam daugelis pasipriešino, o gal daugiausia Kuraitis, tai tarp j — ir iš viso tarp dviej lageri — užsimezg lemtinga kova.

Ši eina lygiagre iai su konfliktu tarp Jakšto ir Putino, nes priešastys buvo panašios. Lig šiol m s katalik tarpe vyraujanti filosofin srov buvo scholastik atsiremi s, Leono XIII uoliai gairvintas tomizmas su savo iš viršaus vedama vertikale. Bet prieš ši krypt pasisak iš apa ios kylanti linija, kurios išeinamasis punktas yra žmogus, rad s Max Schelerio (1874-1928) asmenyje iškalbing , patraukl gyn j . Nors jis savo kopimu Absoliut ir pasilieka metafiziku, kas jam leido, bent laikinai, prisiglausti prie Katalik Bažny ios, jis betgi taip stipriai pabr ždavo žmogaus reikšm bei jo teises, kad jam sunku b davo pasikelti prie savo K r jo, k ryškiai pastebime ir nuotyki bei staigmen pilname jo gyvenime. Taigi, nors jis ir iškelia *Das Ewige im Menschen* (1921), jis (47 met) nepaj g išsilaikyti religin s filosofijos aukštyb se. M. Scheleris, tarsi, simyl j s žmog , išvysto antropocentrizmu dvelkian ias paži ras, kuriomis tapo vienu iš egzistencializmo pirmatak . Visu tuo jis yra nenuoseklus, gana dviprasmiškas «vertikalistas », apie kur tre ioji karta daugiau patirs iš kun. A. Baltinio disertacijos.

Šio vokie i mintytojo poveikis gan greit buvo jau iamas ir Lietuvoje, kur Tamošaitis, labiau link s augustinizm negu tomizm , daugelyje atžvilgi pritar Scheleriui. T id jin panašum dar pagilino tam tikra b do giminyst ; d l to Girnius vargu pro šal pataik , apib dindamas Tamošait šiais žodžiais: «Jis buvo produktyvus spaudos žmogus, tik nedaug r pinosi minties bei žodžio glaustumu,

stokojo ir gilesnio originalumo»⁴⁵. Tamošai io nuteiktas, Scbeleriu dom josi ir buv s *Jaunosios Kartos* (1929-1930) ir paskutinis *Vairo* redaktorius Kazys Dausa (g. 1906), kuris savo diplomin darb raš apie ano vokie io antropologin filosofij . Kadangi Dausa nebuvo vienintelis Scbelerio sek jas, Kuraitis tuo susir pin s, ieškojo b d šelerizmi pasipriešinti. Ši pasaul ži rin nesantaik dar sustiprino asmeniškai nesutikimai, žymia dalimi plauki iš Tamošai io ambicingumo — neveltui m giamiausias jo slapyvardis buvo «Didžiulis ». Šis ieškojo paramos pas liberalus, kuri pagalba jam (34 met) 1923 m. ir pavyko gauti docento viet Humanitarini moksl fakultete. Aišku, kad jis tada atsid r opozicijoje netik prieš Filosofijos skyriuje vyraujant neotomizm , bet ir prieš t mokslo židin iš viso. 1926 m. perversmas Tamošai iui (37 met) dav ir politines galimybes, kuriomis, Smetonos dar asmeniškai remiamas, plaiai pasinaudojo ir pasidar tautinink ideologu.

Bet Kuraitis (42-57 met), Filosofijos skyriaus gyn jas, kunig m nesinio žurnalo *Tiesos Kelias* redaktorius (1925-1940), Ateitinink Federacijos dvasios vadas (1927-1940), neman Tamošai iui užleisti kokias nors religines, filosofines ar šiaip kult rines pozicijas. Savo oponentui vis aiškiau pasinešant politinio totalizmo bei vado kulto link, Kuraitis dar papildomai gyn Leono XIII puosel jam krikščionišk demokratij . O Tamošaitis (40-49 met), Humanitarini moksl fakulteto apologetas, tautinink žurnalo *Vairas* redaktorius (1929-1938), Socialini ir politini moksl instituto k r jas bei ved jas (1933-1940), tautininkišk organizacij steig jas bei ideologas, sistemingai atakuodavo krikščioni lager . Galop (1938) jis atsistojo (49 met) Visuomeninio darbo vadybos priešakyje, tuo tapdamas, tarsi, režimo propagandos ministru.

Šioje id j kovoje negal jo likti abejingas šiaip visai nepolemiškas Šalkauskis. Nugal damas savo aversij prieš toki aren , jis (50 met), jon ženg 1936 m., *Vairo* redaktoriui (47 met) užpuolus jo globojamus *Naujosios Romuvos* bendradarbius. Šalkauskis tada raš : «Man asmeniškai p. Iz. Tamošaitis nieko blogo n ra padar s ; bet kaip tik d l to dr siau kalbu apie tuos, kuriuos jis yra nuskriaud s savo plunksna, ir apie t kartum , kur jis yra neš s m s visuomenin gyvenim »⁴⁶. Faktas, kad toks švelnus profesorius savo oponentui nebepripaž sta kunigo titulo, parodo, kaip anuomet katalik vadai vertino tautinink ideolog ir režimo propagandist .

⁴⁵ J. Girnius, *Iz. Tamošaitis*, ir. *Lietuvi Enciklopedija*, 30 (1964), 325 psl.

⁴⁶ St. Šalkauskis, « *Vairo* » redaktoriaus diskvalifikacijos klausimu, ir. *Naujoji Romuva*, 1936 m. 31-32 nr., 605-606 psl.

Baigiant šiuos toli gražu nepilnus metmenis apie antrą j m s generaciją, reikėtų suvesti jos veikimo balansą ir statyti sau klausimą, ar šio balanso daviniai atitinka šios kartos pašaukimą? Bet kadangi dar per anksti duoti vertinant atsakymą, pasitenkinsime pažymėjimas išorinėmis lygias, kuriose ji turėjo darbuotis.

Tos kartos pradžioje užsiliepsnojo pirmasis pasaulinis karas ir jai baigiant veikti pasaulis ruošėsi antram. O tarp šių kruvinų metų ji išgyveno 1917 m. revoliuciją, nepriklausomybės atkovojo, valstybės atstatymą, mokslo įgė ruošėm sveturį, į staig atkėrim savame krašte, 1926 m. perversmą, iš to sekant demokratiškos veiklos suvaržymą, Filosofijos skyriaus apkarpymą ir jo studentų diskriminaciją ir režimo nenorė baigusius skirti mokytojais, laikinoto skyriaus profesores narių pažeminimą, atleidimą ir kalinimą, spaudos cenzūrą, katalikų privačių mokyklų suvalstybinimą, ateitininkų moksleivis jungos uždarymą, nepakankamą veikimo rėmimą iš kai kurių aukštė dvasiškių pusis ir t.t. Visa tai labai trukdė antros kartos veiklą ir neleido jai realizuoti žymios dalies savo planų.

Bet kad šitoji generacija iki galo nesulėžė, matyti iš jos pastangų paruošti naują elitą, naujos kartos kadrą. Šiuo atžvilgiu bene uoliausias buvo Kuraitis, nes jis savo rankė kišo, visai legaliai, ne tik svetimas kišenes, bet ir savas, iš kurios, nei nemirkė iodamas, ištraukė vis šimtini t kstanti ir daugiau. Dėl jo altruistinio «nepotizmo» ir dėl kitų šaltinių, iš kurių skyriumi minėtas kunas Juozas Vailokaitis, senas friburgietis, kuris atsiliepdamas Leono XIII enciklikas, iš savo (bei jo broli) vedamoni pelno leido apie 200 studentų mokslus, buvo galima iš kaimo atvykus neturtingų jaunimui paruošti treiosios generacijos darbams. Neužmirštinas ir Dovydaitis, kuris savo namuose prie Ukmergės plento Kaune vien aukštė užleido studentams. Vėliau ne vienas šios jo «gulos» narių pasižymėjo savo darbais. Aplamai vien Šalkauskio dešimtmetyje, kuriame ateitininkai sendraugiai sumokėdavo tam tikrą «solidarumo mokestį» prieauglio naudai, vien iš pasauliečių užtinkame šiuos žymesnius stipendininkus, remiamus dar L. K. Mokslo Akademijos bei (režimo sutrukdyto veikti) Lietuvos Katalikų Universiteto: Vokietijoje — Damuš, Girni, Ivinsk, Macein, Matusevič, Pankausk, Sal, prie kurių dar prisijungė Bonnoje savo lėšomis studijuojas Brazaitis. Austrijoje užtinkame Skrupskel su Norušyte; Prancūzijoje — Dielininkait, Grini, Keliuot, Labanauskait, Vaiulait; Italijoje — Šidlauskait.

Kadangi apie šit žinomesni prieauglį spietėsi dar eilė kitų mokslu užsėdegusių jaunuolių, apie 1935 m. pasidaro aišku, kad treioji karta jau *ante portas*.

CHRONOLOGINĖ LENTELĖ

Žymesni pirmosios kartos atstovai	vykiai, lie i šiuos atstovus
Vysk. Motiejus Valan ius (1801-1875)	
Kan. Jonas Balvo ius (1842-1915)	
Kan. Silvestras Gimžauskas (1844-1897)	
Kun. Kazimieras Jaunius (1849-1908)	
Petras Kriau i nas (1850-1916)	1850 m. Valan ius skiriamas Žemai i vyskupu
Kun. Aleksandras Burba (1854-1898)	
Prel. Aleksandras Dambrauskas-Jakštas (1860-1938)	
Vysk. Pranciškus Karevi ius (1861-1945)	1861 m. Aleksandras II panaikino baudžiov
Prel. Jonas Ma iulis-Maironis (1862-1932)	
	1863 m. sukilimas. Muravjovas skiriamas Vilniaus generalgubernatorium
Kun. Jonas Kuras (1864-1937)	1864 m. spaudos uždraudimas;
Kun. Antanas Staniukynas (1865-1918)	vysk. Valan ius perkeliamas Kaun ;
Vysk. Justinas Staugaitis (1866-1943)	Ketteleris skelbia socialin program
Prel. Povilas Januševius (1866-1948)	
Kan. Kazimieras Pakalniškis (1866-1933)	1866 m. Muravjovas atleidžiamas
Prel. Konstantinas Olšauskis (1867-1933)	
Prel. Pranciškus Urbanavi ius (1868-1941)	
Kan. Juozas Tumas-Vaižgantas (1869-1933)	
Juozas Naujalis (1869-1934)	
Kun. Antanas Kaupas (1870-1913)	
Kun. Motiejus Gustaitis (1870-1927)	
Kun. Jonas Žilius-Jonila (1870-1931)	
Arkivysk. Jurgis Matulaitis, M.I.C. (1871-1927)	

- Kun. Antanas Milukas (1871-1943)
- Kun. Julijonas Lind -Dobilas (1872-1934)
- Kun. Jonas Totoraitis, M.I.C. (1872-1941)
- Vysk. Pranas Petras Blyšys, M.I.C. (1872-1951)
- Prel. Kazimieras Šaulys (1872-1964)
- Kun. Antanas Alekna (1873-1930)
- Arkivysk. Juozapas Skvireckas (1873-1959)
- Prel. Juozas Laukaitis (1873-1952)
- Prel. Kazimieras Urbonavičius-Kmitas (1874-1952)
- Vysk. Kazimieras Paltarokas (1875-1958)
- Kun. Simonas Šult (1876-1920)
- Kun. Antanas Maliauskis (1877-1941)
- Kan. Paulius Dogelis (1877-1951)
- Prel. Aleksandras Grigaitis (1877-1955)
- Marija Peškauskaitė (1878-1930)
- Žymesni antros kartos atstovai
- Teresė Kubilinskaitė (1879-1927)
- Kan. Fabijonas Kemušis (1879-1954)
- Sesuo Kazimiera Kaupaitė (1880-1940)
- Kun. Juozas Vailokaitis (1880-1953)
- Antanas Tumėnas (1880-1946)
- Kun. Vincas Bartuška (1881-1956)
- Kun. Nikodemus Baltutis (1881-1947)
- Prel. Pranas Kuraitis (1883-1964)
- Kan. Mykolas Vaitkus (g. 1883)
- Kan. Antanas Steponaitis (1883-1964)
- 1875 m. miršta vysk. Valančius
- Popiežius Leonas XIII (1878-1903)
- vykiai, liejė šiuos atstovus
- 1878 Leonas XIII
- 1879 jo enciklika *Aeterni Patris*
- 1881 m. užmušamas liberalinis krypties caras Mikalojus II; reakcionieriškas p. dinis Aleksandras III
- 1882-1906 m. D. J. Mercier profesorauja Louvaino universitete
- 1883 m. Paliulionis tampa Žemaičių vyskupu

- Arkivysk. Meislovas Reinys (1884-1953) /
- Prel. Blažiejus Snys (1884-1944)
- Prel. Mykolas Krupavičius (1885-1970)
- Aleksandras Stulginskis (1885-1970)
- Kun. Vladas Jurgutis (1885-1966)
- Kun. Jonas J. Jakaitis, M.I.C. (1886-1965)
- Stasys Šalkauskis (1886-1941)
- Pranas Dovydaitis (1886-1942)
- Vysk. Vincentas Borisevičius (1887-1947)
- Emilija Spudaitė-Gvildienė (1887-1965)
- Eliziejus Draugelis (g. 1888)
- Kun. Izidorius Tamošaitis (1889-1943)
- 1889 m. Friburgo universiteto karmas ;
- Apžvalgos* steigimas
- 1890 Albert Maria Weiss, apologetikos profesorius Friburge
- 1891 m. Leono XIII enciklika *Berum Novarum*
- Leonas Bistras (1890-1971)
- Prel. Ignas ATbavičius (1890-1970)
- Prel. Pranciškus Juras (g. 1891)
- Magdalena Draugelytė-Galdikienė (g. 1891)
- Leonardas Šimutis (g. 1892)
- Zigmas Starkus (1892-1944)
- Vytautas Endziulaitis (1893-1918)
- Klemensas Ruginis (g. 1893)
- Aleksandras Račkus (1893-1965)
- Kazys Pakštas (1893-1960)
- Kun. Kazimieras Matulaitis, M.I.C. (g. 1894)
- Kun. Vincas Mykolaitis-Putinas (1894-1967)
- Kun. Jonas Navickas, M.I.C. (1895-1941).
- Eduardas Turauskas (1896-1967)
- Kun. Stanislovas Gruodis, S. J. (g. 1896)
- Petras Karvelis (g. 1897)
- Bernardas Žukauskas (g. 1897)
- Veronika Baksytė-Karvelienė (1898-1952)
- 1894 m. mirė Aleksandras III
- 1896 m. sustojo jūsi *Apžvalga* ; pradėjo eiti *T vynu s Sargas*

- eslovas Pakuckas (1898-1966)
 Domas Jasaitis (g. 1898)
 Balys Vitkus (g. 1898)
 Jonas Matulionis (g. 1898)
 Kun. Jonas Matusas (1899-1962)
 Alfredas Sennas (g. 1899)
 Pranas Vainauskas (g. 1899)
 Juozas Leimonas (1900-1963)
 Stefanija Paliulyt -Ladygien
 (1901-1967)
 Jonas K gis (1901-1968)
 Alicija Eugyt (g. 1902)
 Vinc Jonuškait -Leskaitien
 (g. 1902)
 Stasys L šys (g. 1903)
- 1903 m. mir Leonas XIII;
 Pijus X : *Omnia instaurare in*
 Christo
 1904 m. Spaudos gr žinimas
 1905 m. Pirmoji revoliucija Kusijoje^
 Konstitucijos vedimas

Bibliografija

Svarbiausias šaltinis buvo autoriaus patyrimai Nepriklausomoje Lietuvoje tarp 1919 ir 1941 met , nes jis tuomet asmeniškai pažinojo daugum aprašom asmen . Antras šaltinis buvo dar gyvenan i pasisakymai, kuriuos skaitytojas ras tarp kabu i . Tre iuoju šaltiniu tarnavo enciklopedinio pob džio žinios bei dalis aprašom j veikal , kiek jie šiuo laiku buvo prieinami. Kadangi bendros bibliografijos šiai temai dar n ra, ia minimi pagrindiniai leidiniai, kur galima rasti ir specialii literat r .

1. *Lietuviškoji Enciklopedija* : Aštuoni tomai iš j Kaune tarp 1933 ir 1940 m. Leido *Spaudos Fondas* kartu su L. K. Mokslo Akademija.
2. *Lietuvi Enciklopedija*, 36 tomai, išleisti tarp 1953 ir 1969 m. Bostone, Mass. (JAV).
3. *Suvažiavimo Darbai* (SD) : 6 tomai, išleisti L. K. Mokslo Akademijos Kaune (1933, 1936 ir 1939) ir Romoje (1961, 1964 ir 1969).
4. *Metrašitis* : 5 tomai, išleisti L. K. Mokslo Akademijos Eomoje (1965, 1966, 1967, 1968 ir 1970 m.).
5. *Užges Žiburiai* : Surinkti A. Dambrausko-Jakšto ir L. K. Mokslo Akademijos išleisti (viename tome) Kaune 1930 m.
6. *Aidai* : M nesinis kult ros žurnalas, nuo 1944 m. leidžiamas Vokietijoje, nuo 1950 m. Lietuvos Pranciškon Brooklyne, N. Y. (JAV).
7. *Draugo* priedas *Mokslas, Menas, Kult ra*, leidžiamas Chicagoj, III. (JAV).
8. Yla St., *Ateitinink Vadovas*, Putnam, Conn., 1960 (su pla ia bibliografija).

Juozas Eretas

Bazelis, Šveicarija

ZWEI LITAUISCHE GENERATIONEN IM DIENST DER CHRISTLICHEN KULTUR

Eine soziologische Studie

von

Prof. Dr. J. Eretas

Zusammenfassung

Ungefähr seit der Mitte des 19. Jahrhunderts, als zwischen 1850 und 1875 M. Valan ius Bischof der Žemaiten war, entwickelte sich das nationale Bewusstsein der unter der Herrschaft der russischer Zaren befindlichen Litauer mit besonderer Kraft. Die Revolution von 1904-1905 und die Niederlage der Russen im Ersten Weltkrieg schwächten dann diese derart, dass die Litauer im Jahre 1918 ihre frühere Unabhängigkeit und Eigenstaatlichkeit wieder erkämpfen konnten. In der Folge entwickelten sie alle ihre Kräfte in einem solchen Masse, dass wir von einer grossen Zeit sprechen können, weshalb sie von Historikern schon einige Male dargestellt wurde. Da dabei die soziologische Seite wohl etwas zu kurz kam, reizte es den Verfasser dieser Studie, einmal ein Bild dieser Zeit nach den Erfordernissen dieser Methode zu entwerfen. Dabei ergab sich, dass zwei Generationen, eine bäuerliche und eine halbbäuerliche, entscheidend an der Entwicklung des Nationalgefühles sowie beim Wiedererrichten eines unabhängigen litauischen Staates und beim Schaffen einer eigenständigen christlichen Kultur beteiligt waren. Sie seien hier kurz skizziert.

1. Die erste Generation

Das Abkücken von der östlichen Welt

(Ungefähr von 1890 bis zum Ersten Weltkrieg)

Die Führer dieser Generation setzten sich hauptsächlich aus katholischen Geistlichen zusammen, deren erstes Ziel es war, sich politisch vom russischen und religiös vom orthodoxen Osten zu lösen und sich dem römisch-lateinischen Westen anzuschliessen, dessen Geist sie vorab durch ihre Kirche vertraten. In diesem Bestreben können wir zwei Halbzeiten unterscheiden.

a. Die erste Halbzeit umfasst etwa die Periode zwischen der Gründung und des Eingehens der Zeitung *T vyn s Sargas* (Beschützer der Heimat), d. h. die Jahre zwischen 1896 und der Revolution von 1904-1905. Diese Monatschrift wurde vom Geistlichen J. Tumas redigiert und war vom Gedanken getragen, das Nationalbewusstsein der Litauer zu stärken und sie für eine Kultur aus christlichem Geiste zu gewinnen. Wie alle anderen Druckschriften konnte auch diese durch das zaristische Verbot, das lateinische Alphabet zu verwenden (1864-1904), nur im Ausland gedruckt werden, von wo aus sie auf Schmuggelwegen hereingebracht wurden.

b. Die zweite Halbzeit begann ungefähr mit dem Jahr 1907, als der frühere Professor an der Geistlichen Akademie in St. Petersburg Al. Dambrauskas — Jakštas in Kaunas anfang, die Zeitschrift *Draugija* (Gesellschaft) herauszugeben, die sich bis in den Ersten Weltkrieg hinein halten konnte. Dieses Organ war in erster Linie für die aus dem Volk aufstrebende Intelligenz bestimmt, in der nun der Anteil der Laien immer grösser wurde, unter denen jetzt auch die Frau in Erscheinung trat. Durch die abendländisch orientierte *Draugija* wurde der Einfluss des Westens immer stärker. Die bedeutendste Arbeit dieser und der nächsten Generation war die Übersetzung der Heiligen Schrift ins Litauische durch Erzbischof J. Skvireckas.

Die erste Generation bemühte sich mit Hilfe der Litauer in Amerika (USA) auch um das Heranbilden von Nachfolgern. Da auch diese von den gleichen Idealen beseelt waren, war der Übergang reibungslos.

2. Die zweite Generation

Das Hineinwachsen in die westliche Welt

(Vom Ersten Weltkrieg bis 1936)

Durch die 1918 wiedergewonnene Freiheit wurde nun die Verbindung mit dem christlichen Abendland direkt und eng, so dass jetzt noch mehr Jungakademiker in Freiburg (Schweiz) und in Louvain (Belgien) studieren konnten, zu denen sich noch Ordensfrauen gesellten, die sich meistens bei den Schwestern von Ingenbohl (Schweiz) ausbildeten. Beide Geschlechter hatten die gleichen Leitbilder : im Geistigen die Enzyklika *Aeterni Patris* 1879 und im Sozialen die von 1891: *Rerum Novarum*, beide von Leo XIII. Auch diese Generation kennt zwei Halbzeiten.

a. Die erste Halbzeit erstreckt sich ungefähr von 1917 bis 1926. Da galt es nach dem Grundsatz *primum vivere* zuerst einmal das staatliche und kirchliche Leben nach westlichem Vorbild zu gestalten, wobei auch hier zwei Geistliche die führenden Kräfte waren ; auf dem staatlichem Gebiet M. Krupavičius und auf dem kirchlichen Erzbischof J. Matulaitis.

b. Die zweite Halbzeit begann Ende 1926, als die Nationalisten die christlichen Demokraten aus dem öffentlichen Leben verdrängten. Darauf konzentrierte sich die katholische Intelligenz auf das Religiöse und Kulturelle, wobei nun meist Laien die Führung übernahmen. Die Rechristianisierung der Wissenschaft, die der Universalgelehrte Pr. Dovydaitis schon vor dem Ersten Weltkrieg angestrebt hatte, wurde nun (*deinde philosophari*) durch neue Kräfte vertieft. Dabei zeichnete sich vor allem St. Šalkauskis aus, der die Bestimmung der Litauer *sur les confins de deux mondes* in einer Synthese des Östlichen mit dem Westlichen sah.

Die Rolle von Freiburg übernahm jetzt hauptsächlich die Philosophische Abteilung der 1922 in Kaunas gegründeten Staatsuniversität sowie die gleichzeitig entstandene Wissenschaftsakademie der Katholiken Litauens, die beide in das wissenschaftliche Leben des Weltkatholizismus hinein wuchsen. Das taten die führenden Gelehrten u. a. dadurch, dass sie die im eigenen Lande ausgebildeten Nachwuchskräfte zum Spezialstudium in den Westen schickten und hernach an die eigenen Lehranstalten beriefen, womit sich auch diesmal der Übergang zur neuen Generation fast ohne Konflikte vollzog.

Dieser Übergang wurde äusserlich gekennzeichnet durch die 1936 erfolgte Gründung der neuzeitlichen Tageszeitung *XX Amžius* (Das 20. Jahrhundert) und der Zeitschrift *Naujoji Romuva*, womit sich die geistig führende Jugend die publizistische Grundlage schuf, die ihr kulturelles Schaffen über das Akademische hinaus auch ins Leben trug. Dabei fand sie am Verband der katholischen Jugend *Ateitis* (Die Zukunft) einen festen Rückhalt. Die dritte Generation war geboren.